

Patron

INFORMACE PŘÁTEL
POMNÍČKŮ A PAMÁTNÝCH MÍST
JIZERSKÝCH HOR

3 / 98

ROČNÍK 9

Letošní podletí věnujeme hlubšímu poznávání památek v oblasti Ještěda:

PAMĚTIHODNOSTI POD JEŠTĚDEM - Nejhlubší jih
se koná mimořádně v neděli, 13. září 1998. Odjezd do Liberce z Tanvaldu 6.²⁶,
Jablonce 7.⁰⁰, z Liberce autobusem v 8.⁰⁰ hodin na zastávku Janův Důl - rozcestí.

Během cesty navštívíme tato pamětní místa:

- Jenišovský mlýn
- Pramen Ploučnice
- Kapličku a památné lípy v Kotli
  - Křížovou cestu na Kotelský vrch (+ 1,5)
- Čertovu zeď
  - Rasovu rokli (+ 1)
- Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu
- Pomník dělnického hnutí
  - Sousoší svaté Heleny (+ 1)
- Starý zámek a kapli sv. Jana
- Památky na náměstí: radnici, Mariánský sloup, tabulku Václava Havla
- Hlásku starého opevnění a tabulku Bedřicha Smetany
- Pomníky kolem Husova sboru a hřbitova
  - Schmittův zámek - domov důchodců (+ 1,5)

Trasa je dlouhá asi 13 (18) kilometrů. Trasu navrhnul a výpravu povede pan Vrbata.

PAMĚTIHODNOSTI POD JEŠTĚDEM - Jihozápadní okruh
se koná v sobotu, 3. října 1998. Odjezd do Liberce z Tanvaldu 6.²⁶,
Jablonce 7.⁰⁰, z Liberce autobusem v 8.⁰⁰ hodin na zastávku Výpřež.

Během cesty navštívíme tato pamětní místa:

- Lovecké štěstí korunního prince Rudolfa a šest dalších loveckých štěstí
- Skálu »Kukštajn«
- Kříže v Liščím lese
- Pruský kříž
- Kříž hajného Fridricha
  - Plachtův kříž (+ 5)
- Jeskyni Jeřmanskou skálu
- Kříž hraběnky Winkelbauerové
- Frantiňu studánku a pramen lesních panen

(Pokračování textu na straně 44.)

Č E S K Ý D U B

Krajině pod jižními svahy Ještědu lidé říkají Podještědí. Je to kraj malebný, plný lesů a luk s nádhernými pohledy na širokou českou zem, s vesnicemi a vesničkami

tak půvabnými, jako snad nikde jinde. Střediskem, chcete-li srdcem tohoto kraje je Český Dub. Nevelké, klidné městečko při soutoku Ještědky a Rašovky.

Znak Markvarticů

První písemně doložená zmínka o místě dnes zvaném Český Dub pochází z roku 1291. Vydal ji krakovský biskup Pavel dne 24. srpna 1291. V této listině

je uváděna „Světlá s kostelem sv. Ducha v místě klášterním“.

Pro vysvětlení je nutné uvést, že osada Světlá (dnes Světlá pod Ještědem) byla založena dříve než Český Dub a to při staré zemské cestě vedoucí z Čech přes Ještědský hřeben do Lužice. Již tehdy zde stával, patrně dřevěný, kostel sv. Mikuláše, pod jehož farnost patřila i osada Dub (dnes Starý Dub).

Později přišli Johanité, rytíři řádu sv. Jana Jeruzalémského* a ti si nad soutokem Rašovky a Ještědky založili, na pozemku Markvarticů (Havla I. z Lemberka a jeho manželky svatě Zdislavy) opevněnou komendu, hrad.

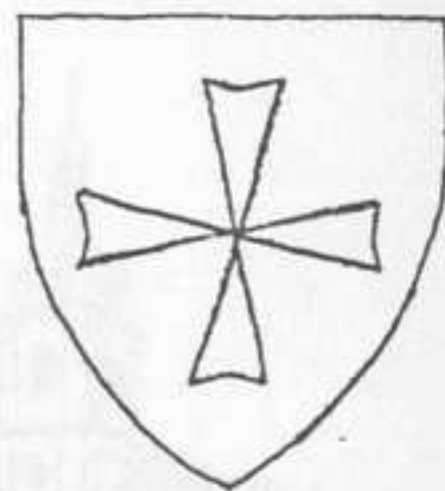
Toto místo bylo zprvu nazýváno „Světlá“ (Nová Světlá), ve 14. století se objevuje název „Dub, jinak Světlá“ a dnešní jméno města pochází teprve z průběhu 18. století.

Znak Husitů

V roce 1357, od 30. listopadu do 4. prosince pobýval v českodubské komendě císař Karel IV.

Roku 1425 obsadili Dub husité pod vedením Jana Čapka ze Sán. Zřejmě tehdy získal hrad název „Krucemburk“.

Znak Johanitů

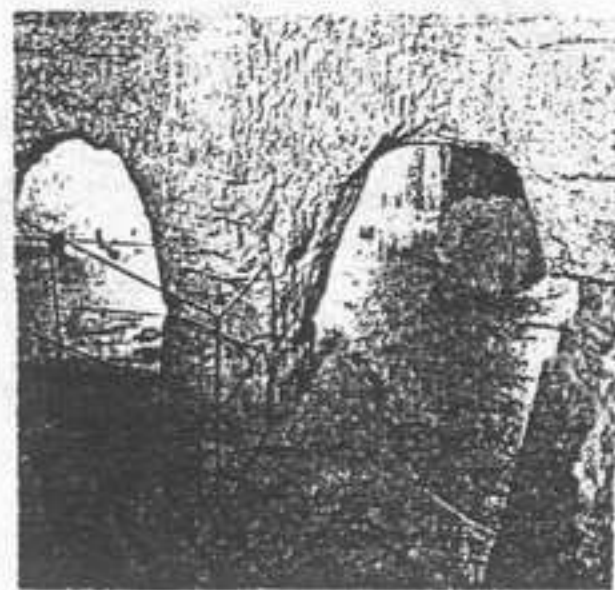
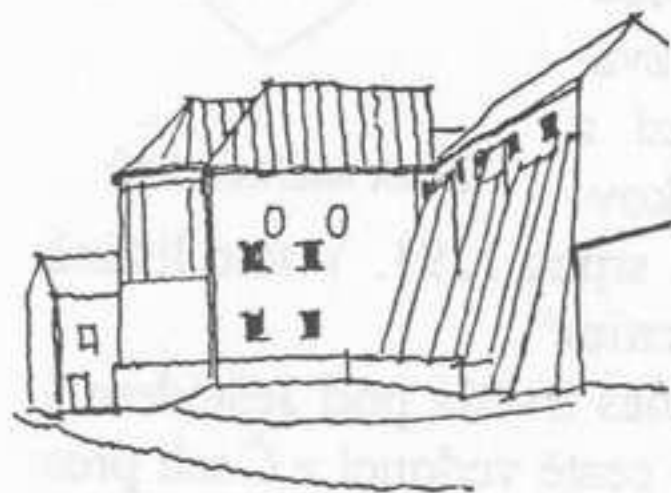
* V roce 1530 se usadili na ostrově Malta - odtud název Maltézští rytíři.

Po odchodu husitů se zde vystřídalo několik majitelů, z nichž Jan z Oprštorfu dokončil po roce 1552 přestavbu hradu, kterou započali na přelomu 15. a 16. století Wartembergové v renesanční zámek.

Český Dub potom vlastnili postupně Smiřičtí, Albrecht z Valdštejna, hrabě Isolani - jeho dcera Regina pak darovala panství klášteru Augustiánek u sv. Jakuba ve Vídni. Po zrušení kláštera koupil roku 1838 panství kníže Kamil Rohan.

KOMENDA, KAPLE SV. JANA, KOSTEL SV. DUCHA, PŮVODNÍ ŠPITÁL

Sídlo Johanitů v Dubě mělo podobu hradu, chráněného ze všech stran hradbami. Ty se nad údolím Ještědky a za kaplí sv. Jana dochovaly dodnes. Na jižní straně střežila vstup do hradu brána s parkánem a padacím mostem přes vodní příkop.

Podzemní prostory

Kaple svatého Jana
Jsou zde částečně zpřístupněny původní prostory Johanitské komendy.

Původní hrad byl později přestavěn na zámek v jehož podzemí od roku 1990 probíhá výzkum.

Také kaple sv. Jana na východní straně areálu byla součástí komendy. Zpočátku sloužila jako hlavní útočiště Johanitům, později i dalším obyvatelům.

Kaple vyhořela roku 1694, opět vysvěcena byla v roce 1719, ale jen o rok později opět vyhořela a nebyla pak již ke své původní funkci obnovena. Teprve roku 1803 byla kaple upravena na špitál (chudobinec), který obýval spodní dvě patra; horní a půdu, tak jako už delší čas před tím využíval až do roku 1886 panský pivovar.

Kostel svatého Ducha

Budova během tohoto století chátrala, až v roce 1985 získala novou střechu a proběhly v ní další úpravy.

Kostel sv. Ducha byl vystavěn na severním okraji komendy za jejím ohrazením, zřejmě současně s výstavbou města. První zmínka o něm pochází z roku 1291. Kostel je gotického založení. Zajímavostí v jeho historickém vývoji je

Zámek - původní podoba

rokní úpravě byl kostel prodloužen o další pole a zeď rozdělující vnitřek byla zrušena.

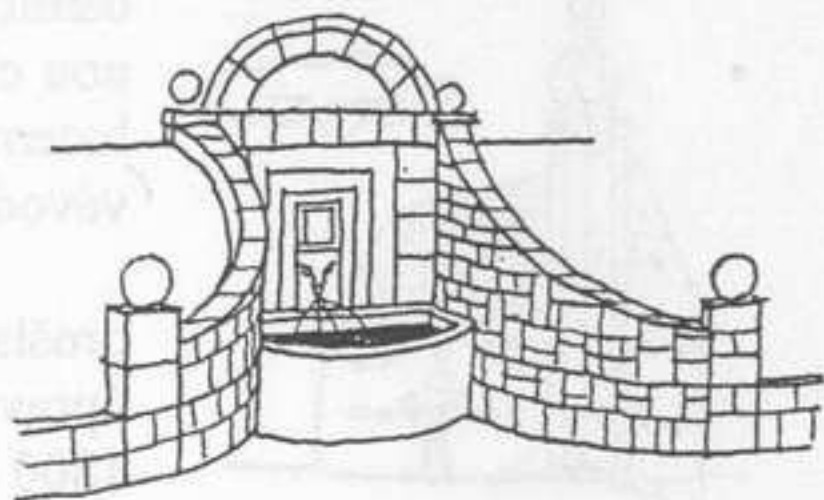
Při severní straně kostela sv. Ducha, přímo u městských hradeb stával **původní špitál**. Dnes se zde nachází polorozpadlá budova z kamenných kvádrů.

Špitál byl založen Johanity (údajně sem docházela sv. Zdislava), později v roce 1371 obnoven Ješkem ze Zvířetic a pak znovu Janem z Oprštorfu. Zrušen byl patrně po požáru v roce 1694.

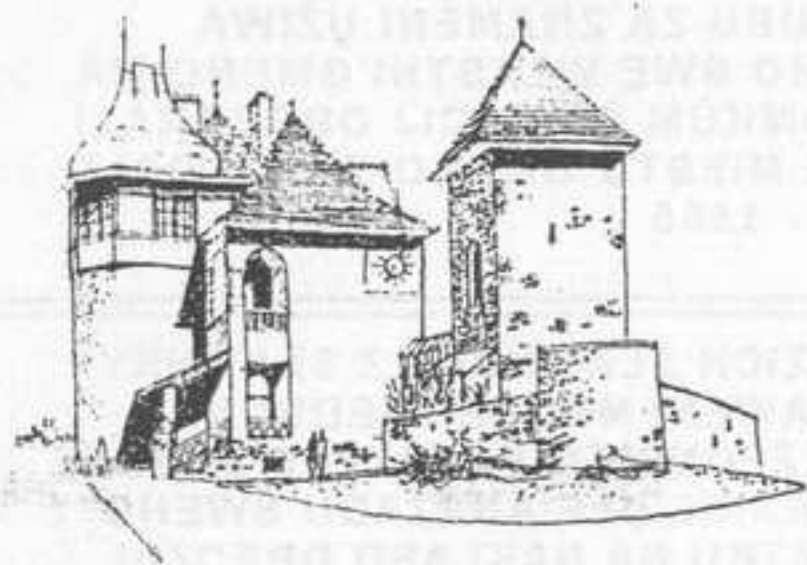
ZÁMEK

Posledním zbytkem mohutného česko-dubského zámku, zničeného požárem v roce 1858 je objekt v Kostelní ulici čp. 1-IV.

Za Jana z Oprštorfu byl původní hrad Johanitů (Krucemburk) přestavěn na renesanční zámek. Přístup na jeho nádvoří chránila od jihu hlavní brána, opatřená dvojitými vraty a padacím mostem. Jeho zánik způsobil velký požár ze dne 28. 7. 1858, při němž vyhořelo celkem 34 domů, bez přístřeší zůstalo 83 rodin s více než 300 osobami. Zámek, od svého vzniku nejvýznamější dominanta Českého Dubu, byl tak téměř zcela zničen. Jižní křídlo bylo zcela zbouráno zbytek východního křídla byl upraven na kryty, část sloužila jako sklady pivovaru.

Secesní kašna na nádvoří

Hláska

skutečnost, že za Jana z Oprštorfu byla k původnímu kostelu přistavěna část o dvou polích se samostatným vchodem. Mezi oběma prostory zůstala zeď, oddělující věřící podobojí od katolíků.

Ve druhé polovině 17. století, při ba-

OPEVNĚNÍ MĚSTA

Tak, jako vlastní komenda i samotné město vzniklé v sousedství mělo své opevnění, které se na několika místech dochovalo do dnešních časů, především severně od kostela sv. Ducha, v Palackého ulici a kolem starobylé věžovité hlásky, jež byla také součástí opevnění už od 13. století. Bývala v ní místnost pro strážného.

Brána spojující objekt se sousední budovou pochází teprve z roku 1905.

Ve městě také nalezneme pozůstatky hořeni městské brány (pilíř na domě čp. 19-I. v ulici řídicího učitele Václava Havla), dolní městské brány (pilíř na domě čp. 89-III. v ulici 17. listopadu). Zdivo hradeb je silné 80 - 120 cm a vysoké až 200 cm.

RADNICE

Roku 1565 dal postavit Jan z Oprštorfu (zřejmě podle projektu Mattea Borgonelliho) na náměstí zděnou dvoupodlažní radnici s

osmibokou věží, ukončenou cibulovitou střechou s lucernou, která od té doby vévodí městu.

V průběhu věků prošla budova několika úpravami, např. v letech 1800 - 1801 a především v letech 1905 - 1907, kdy bylo přistavěno jižní křídlo

Stará podoba radnice s velkým oknem a balkónem.

Původní budovu zdobily kolem vchodu tři kamenné desky s erby a českými nápisy.

● Deska se znakem města: ↗

● Deska s erbem Jetřicha Slatinského ze Slatinky: ⇨

Radnice

MIESTO TOTO DUBU ZA ZNAMENI UŽIWA
JAKOŽ TAKE OD NIEHO SWE WLASTNI GMENO MA
TO PŘEDKOWE POTOMKŮM S PRACIJ OBGEDNALI
A Z GISTIJCH PŘIČIN MIESTU GMENO Y ERB DALI
1565

UROZENY PAN GETRZICH SLATINSKY Z SLATINKY
CŽINIL TOMUTO STAWENI MNOHE FFEDRUNKY
GSA NA TEN CŽAS AURŽEDNIKEM PANSTWIE DUBSKE
OBECZNI DOBRE CHRANIL DLE AURŽADU SWEHO
GEHPŽTO PRO PAMATKU NA NAKLASD OBECZNI
K DOKAZANI WDIECŽNOSTI WYTESAN ERB WLASTNI
1565

● Deska z roku 1565 se znaky tehdejších majitelů dubského panství: ⇨

Desky byly při přestavbě roku 1905 z budovy odstraněny a teprve od roku 1918 jsou umístěny ve vestibulu radnice.

JAN Z OPPRSSTORFŮ PAN NA DUBIE
A FRIJDSSTEJNIE CZIJSARZE GEHO MILOSTI
RADDA A HEIJTMAN KNIŽIECZSTWIJ
OPOLSKEHO A RATIBORSKEHO

MARKETA Z LOBKOWICZ NA DUBIE
A FRIJDSSTEINIE PANA JANA Z
OPPRSSTORFFŮ MANZELKA

MARIÁNSKÝ SLOUP, SOCHY A SOUSOŠÍ, KOSTEL NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE, HUSŮV SBOR

Uprostřed náměstí před radnicí stojí od roku 1723 barokní **Mariánský sloup**, jenž má město uchránit před morovou pohromou. (Postihla Dub r. 1681.)

Kolem sloupu, na němž je umístěna socha Matky Boží jsou dokola postaveny sochy světců sv. Floriána, sv. Jana Nepomuckého, sv. Františka a sv. Rocha, který byl uctíván jako patron města.

Roku 1840, 1879 a 1929 byl Mariánský sloup opravován. V roce 1907 bylo při úpravě radnice a středu města kolem postaveno zábradlí. To bylo při poslední rekonstrukci odstraněno.

V Českém Dubu „Na zhůrách“ stojí, stejně jako v Hodkovicích nad Mohelkou a v Osečné barokní sousoší sv. Heleny, sv. Jana a sv. Pavla, zde lidově zvané „U tři svatých“. V roce

Mariánský sloup na náměstí

1714 je dala do těchto tří obcí postavit abatyše kláštera sv. Jakuba ve Vídni, jako poděkování za osvobození Vídně před nájezdy Turků.

Dalším historickým sousoším v Českém Dubu je **Loučení Kristovo s Marií** umístěné při schodišti ke hřbitovu, pod budovou **Husova sboru**. Tento dům se čtyřbokou věží byl postaven jako obytný

Loučení Kristovo s Marií

Na snímku vidíte stejné sousoší svaté Heleny v Hodkovicích, neboť lépe vypadá.

roku 1873. Teprve od roku 1945 zde působí Československá církev husitská.

Na výše zmíněném hřbitově stojí vedle hrobky rodiny Schmittovy z roku 1873 kostel Nejsvětější trojice z roku 1681. Vznikl v době morové epidemie, zřejmě na místě původní dřevěné stavby. Dali ho vystavět Norbert Knauth z Fahenschwingu a Cyril Agriola jako dík za to, že jejich rodiny nepostihl zhoubný mor.

Můžeme se ještě zmínit o soše sv. Máří Magdalény, stojící při staré cestě z Hlavice do Starého Dubu, nebo o soše sv. Jana Nepomuckého při silnici na Mnichovo Hradiště.

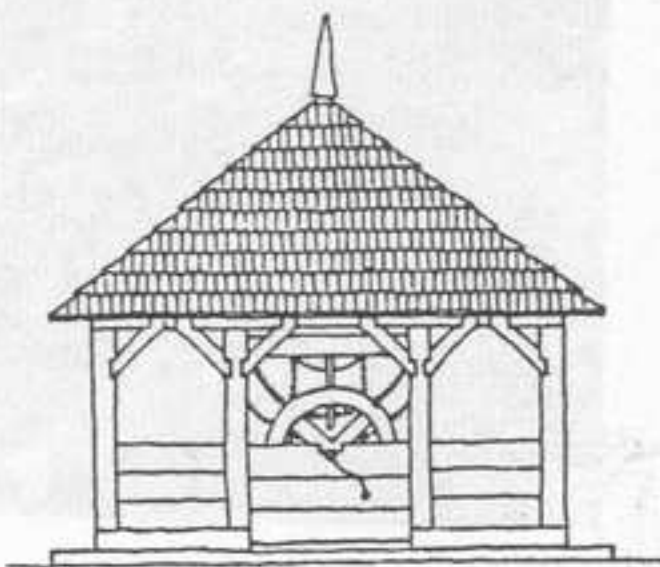
MUZEUM, RUMPÁLOVÁ STUDNA, SMÍRČÍ KŘÍŽ

Na místě původních hospodářských budov dal po roce 1866 továrník F. Schmitt vystavět pro svého zetě K. Blaschku obytný dům. Po konfiskaci majetku byl roku 1945 převeden do užívání Podještědského muzea Karoliny Světlé. To zde zahájilo činnost o rok později. (Muzeum Karoliny Světlé bylo založeno již roku 1916 pod vedením učitele V. Havla.) Bohaté sbírky muzea z kraje pod Ještědem jistě stojí za shlédnutí, společně s návštěvou podzemí bývalé komendy v Českém Dubu.

Okolo budovy muzea se nachází ještě několik zajímavostí. Vedle staré rumpálové studně přenesené sem roku 1979 z Druzcova a např. renesanční kamenné desky pánů z Oprštorfu především mohutný smírčí kříž pod staletou lípou v parčíku před muzeem.

Schmittova hrobka

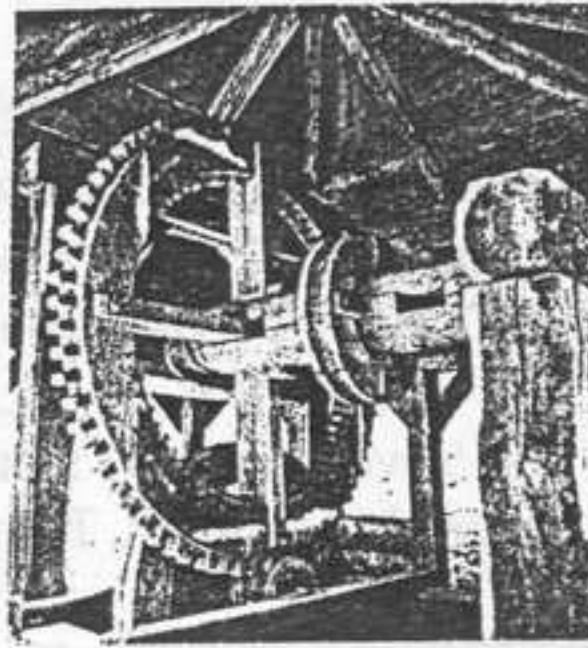

Rumpálová studna

Muzeum

Studna

Smírčí kříž

A to už se pomalu dostáváme k pomníčkům Českého Dubu.

PAMÁTNÍK SELSKÉHO POVSTÁNÍ Z R. 1775

Zajímavou historii má prostý kamenný sokl, již bez železného kříže, uprostřed statných javorů severně nad městem, v místech zvaných Vyhlídka.

Zde byl 8. dubna 1775 popraven jeden z vůdců selských bouří, ženoucích se tehdy krajem **Heinrich Spiller**. Na příkaz vrchnosti mu kat pověsil na prsa tabulku s nápisem:

**„Vzbouřič a raubič
selský bandy“.**

PAMÁTKA PRUSKO - RAKOUSKÉ VÁLKY Z R. 1866

Prusko - Rakouskou válku z r. 1866 připomíná pamětní deska na severní zdi kostela Nejsvětější trojice. Byla zde vsazena na památku tří pruských vojáků. Dva

Auf dieser geweihten Stätte ruhen drei königlich Preißische Krieger, die auf dem Rückmarsche aus dem Feldzuge von 1866 in Böhmen hier starben, zwei an verhaltenen verwundungen, während der dritte bei einem in der Stadt am 28. August ausgebrochenen Schadenfeuer bei Hilfsleistung aus Nächstenliebe unter den Trümmern des einstürzenden Hauses No 26 seinen Tod fand.

Gott schenke diesen Krieger den ewigen Frieden !

Gewidmet von Edward Lehmann aus Kreibitz 1911.

padli v přestřelkách s rakouskými vojáky a jeden zemřel 28. srpna 1866 při návratu do Pruska, když pomáhal hasit velký požár, který tehdy zasáhl Český Dub.

PAMĚTNÍ DESKA BEDŘICHA SMETANY

Pamětní deska v Komenského ulici připomíná pobyt hudebního skladatele Bedřicha Smetany v Českém Dubě u své matky Barbory. V roce 1859 tu pobýval od 20. června do 5. července. Dne 29. června uspořádal Smetana v místní radnici klavírní koncert.

O rok později, mezi 30. červencem a 4. srpnem při opětovné návštěvě své matky koncertoval v sále hostince „U Martinů“. To bylo 3. srpna 1860.

Der Militär
Veteranen Verein
in Böhm. Mlcha
seinen im Herrnrühenden
ehemaligen Kriegs und Vereins-
Kameraden,
seinem Vereins-Protector
Franz Ritter von Schmitt
† 1883
seinen
ehrend und unterschätzung
Mitglieder zur
bleibenden Erinnerung
ewiger Friede.

PAMĚTNÍ DESKA IGNÁCE WIESE

Na severní straně hřbitova, naproti bráně je ve zdi zasazena pamětní deska významnému občanu Českého Dubu, lékaři MUDr. Ignáci Wiesemu. Umístili mu ji zde členové České Besedy, již byl spoluzakladatelem. Jako poslanec zemského sněmu v Praze po několik let zastupoval zdejší kraj.

Narodil se v Kuřívodech, od roku 1855 až do své smrti 4. února 1879 působil v Českém Dubu.

A ještě jedna památka na doktora Wiese v Českém Dubu zůstala. Alej vedoucí do Starého Dubu a nesoucí dnes jméno K. Světlé byla vysazena na jeho popud.

PAMÁTKA OBĚ- TEM I. SVĚTO- VÉ VÁLKY

Na hřbitově,
východně od rodinné

IM KRIEGE
VE VÁLCE

1914 - 1918

SIND GEFALLEN:
PADLY:

BOBEK FLORIAN
HAWEL RUDOLF
JEČNY FRANZ

KOSCHEK JOSEF
WÖRFEL JOSEF
WONDRATSCHek WENZEL

EHRE IHREM ANDENKEM !
ČEST JEJICH PAMÁTCE !

hrobky Schmittů, je na kamenném obelisku umístěna pamětní deska obětím I. světové války. (Na tomto obelisku se však nachází ještě jeden starší nápis věnovaný spolkem válečných veteránů Prusko-rakouské války rytíři Franzi Schmittovi.)

PAMĚTNÍ DESKA VÁCLAVA HAVLA

Na budově místního kina je od roku 1967 umístěna pamětní deska jednomu z nejvýznamnějších místních rodáků, učiteli a zakladateli muzea Karoliny světlé a jeho prvnímu řediteli Václavu Havlovi.

Podrobnosti o prvním řediteli českodubského muzea Václavu Havlovi naleznete v rubrice „Slavný rodák“.

PAMÁTNÍK STÁVEK TEXTILNÍCH DĚLNÍKŮ

V Husově ulici připomíná pomník z r. 1987 stávky textilních dělníků v místní továrně v letech 1858 a 1867. Jeho autorem je Z. Linka z Jablonce nad Nisou. (Pomník je místními lidmi zvaný „Kus salámu“ podle jeho tvaru šikmo uříznutého válce.)

Prvním průmyslovým podnikem v Českém Dubu z roku 1803 byla textilka bratří Sluků. Po jejím krachu koupil v roce 1843 firmu Franz Schmitt. Během několika málo let zde vytvořil velký prosperující podnik.

V padesátých letech 19. století při zavádění strojů do výroby snížil mzdy zaměstnancům. Koncem března 1858 proto pohrozili stávkou. Schmitt na ten popud propustil 220 pracovníků a snažil se nahradit je stroji. Dělníci vydrželi stávkovat až do 17. května, kdy je Schmitt po předcházejícím vyjednávání opět přijal do práce.

Schmittův podnik se nadále rozvíjel. Avšak na dělníky nepříznivě doléhala dlouhá pracovní doba, práce dětí i ve věku 5 - 6 let, vysoká úmrtnost - průměrný věk ve městě tehdy činil 28 let.

Snaha továrníků o maximální zisky dohnala dělníky opět 8. července 1867 ke stávce. Ta byla na příkaz starosty 10. července rozehnána a 15 stávkujících bylo uvězněno.

Odpoledne se však k další stávce sešlo celé město a před touto silou nakonec Schmitt kapituloval. Dělníkům zvýšil mzdy a uvězněné nechal propustit.

Do nedávna stával východně od radnice, v malém parčíku **PAMÁTNÍK OSVOBOZENÍ**. Byl odstraněn v souvislosti se zde probíhající novou výstavbou.

TÍMTO DOMEM PROCHÁZÍ 15. STUPEŇ VÝCHODNÍ
ZEMĚPISNÉ DÉLKY, POLEDNÍK
STŘEDOEVRPSKÉHO ČASU.

V Českém Dubu najde-
me i jiné zajímavosti, mezi
které můžeme počítat třeba dva
domy označené cedulkami.
Těmito domy prochází poled-

ník - 15° východní délky od Grenwiche. Jeden stojí ve Hřbitovní ulici a druhý v Masarykově ulici.

To je o Českém Dubu vše. Alespoň prozatím. K poznání historie města, k poznání všech jeho koutů a pozoruhodností je třeba více než-li jednoho výletu, více než jednoho dne. A tak jako i do jiných míst, i sem je třeba se navracet a znovu a znovu objevovat nepoznané.

Použitá literatura:

SN 1991 - Český Dub / Rudolf Anděl - Svatopluk Technik

LT 1990 - Český Dub - Průvodce po městě / S. Technik - Josef Lukeš

Články v časopisech a propagačních materiálech

Pro Patron připravil: Michal Vrbata

Další zajímavosti, které cestou uvidíme:

Pramen Ploučnice:

Za pramen Ploučnice je považován silný vývěr vody nad Jenišovským mlýnem poblíž Osečné, který je tak silný, že po několika stech metrech již poháněl mlýn. Na dně horního rybníka si povšimněte bílých ploch vířivého písku - tudy voda přitéká nejen ze strany Ploučnickým potokem, ale také přímo ze dna rybníka.

Památné lípy:

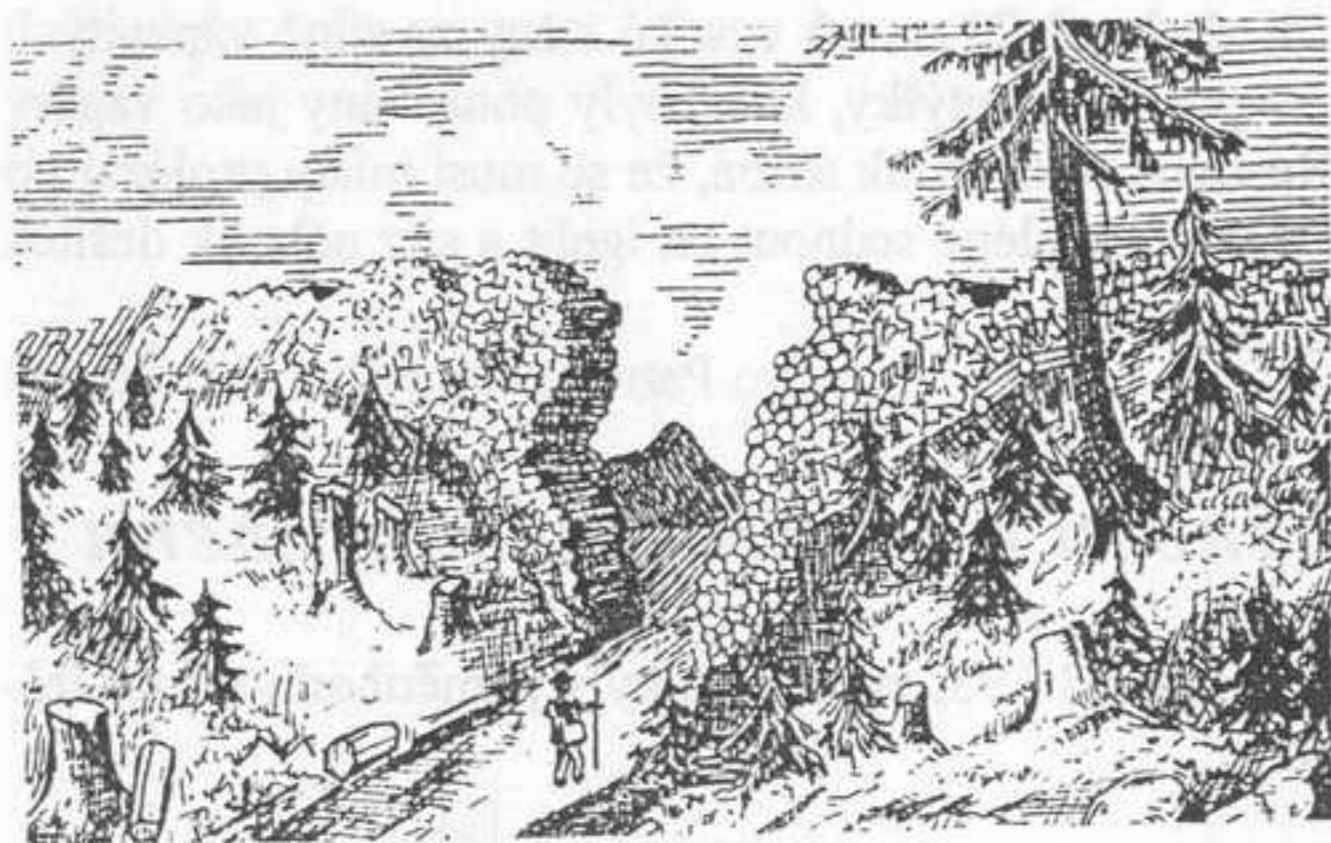
Trojice lip uprostřed obce Kotel u Českého Dubu, největší z nich má obvod kmene 850 centimetrů.

Křížová cesta na Kotelský vrch:

Byla postavena v letech 1902 až 1904; na jednotlivých zastaveních jsou vyryta jména jednotlivých členů rodiny Bienertvých, kteří Křížovou cestu nechali

Kaple sv. Anny na Kotelském vrchu

Čertova zeď

uložených sloupců. Zajímavý útvar vznikl v době třetihorní vulkanické činnosti, kdy magma vystupující z hlubin k povrchu vyplnilo obrovskou svislou trhlinu v okolních druhohorních pískovcích. Většina zdi byla zničena a rozebrána na stavební materiál, proto až po intervencích zahraničních geologických ústavů musela být roku 1929 státem vykoupena. Vypráví se pověst, jak se čert bydlicí pod Ještědem

Čertova hlava

Rasova rokle

v Hanychovské jeskyni vsadil s tajemným cizincem, že jej do rozbřesku bude pronásledovat a ještě při tom postaví mezi Ještědem a Bezdězem vysokou kamennou zeď tak rychle, jak rychle stačí jet jezdec na koni. Hrbatý krejčík mu nepřál, proto nad ránem zakokrhál. Čert myslel, že již je ráno, poslední kámen odhodil a krejčíka jím zavalil. Zbyla po něm skála Krejčík - Hockauf těsně pod vrcholem Ještědu. Na jižním konci Čertovy zdi se nelézá tzv. Čertova hlava.

Rasova rokle:

Mohutná průrva napříč kopcem nad silnicí ze Smržova do Českého Dubu. Podobně jako Čertova

postavit. Na vrcholu Kotelského vrchu stojí rozvaliny kaple svaté Anny.

Čertova zeď:

Vyvřelá čedičová žíla široká až 3 metry, táhnoucí se v délce asi 20 kilometrů od Ještědu k Bezdězu. Zachovala se jen malá část vysoká až 8 metrů, složená z nepravidelných, vodorovně

zeď byla vylamována, až z ní zbyly až 20 metrů vysoké stěny ze silně vápenitých pískovců. Na třech místech se prochází tunýlky, které byly ponechány jako vzpěry proti sesouvání stěn. Cesta Rasovou roklí je tak strmá, že se musí místy prolézat po čtyřech a v opačném směru by bylo nejlépe sednout na igelit a sjet několik desítek metrů jako na sáňkách.

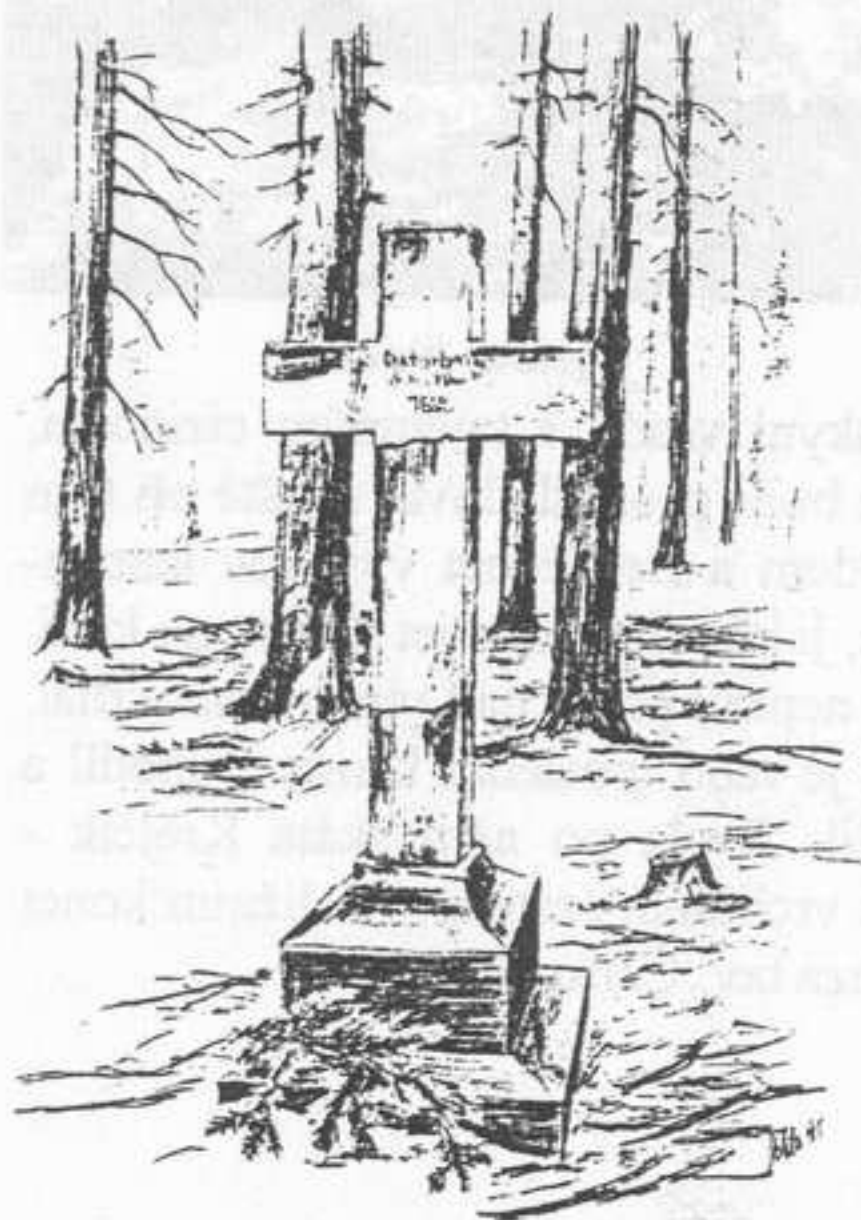
Pro Patron připravil: Jiří Šourek

Další pamětihodnosti na Ještědském hřebenu

Doplňky a změny od vydání Patronu 3 / 93, ve kterém byly pamětihodnosti na Ještědském hřebenu popisovány:

Ještědský kříž

Kdysi jsem psal, že na vrcholu Ještědu bývalo křížů hned několik: Původní byl prý kamenný, postavený roku 1735 hraběcím správcem Melchiorem

Fridrichův kříž

Překrásný Ještědský dům zmizel v jedné horské zimě.

Lorenzem. Nezničil jej prý blesk, jak jsem uvedl, ale jacísi pobudové. Později stávalo na vrcholu hory ještě křížů několik, vždy se však jednalo jen o kříže dřevěné, později doplněné o litinovou sochu Krista. Pátý dřevěný kříž nechal roku 1935 vztyčit na Ještědu Německý horský spolek. Tento kříž však byl v roce 1980 na příkaz tehdejšího komunistického

starosty Liberce Svobody uříznut. Roku 1990 byla postavena nad vrcholovou stanicí lanové dráhy jeho kopie, na kterou byl připevněn původní korpus Ježíše, po léta opatrovaný dobrými lidmi.

V mém původním vyprávění se to hemží kříži měděnými a mosaznými, napsal jsem to přesně tak, jak mi o tom vyprávěl lesník z Bílého Kostela. Nevím to jistě, ale je pravděpodobné, že mosazný či měděný mohl být spíše jen korpus Krista, nikoliv kříž celý.

Kříž lesníka Fridricha

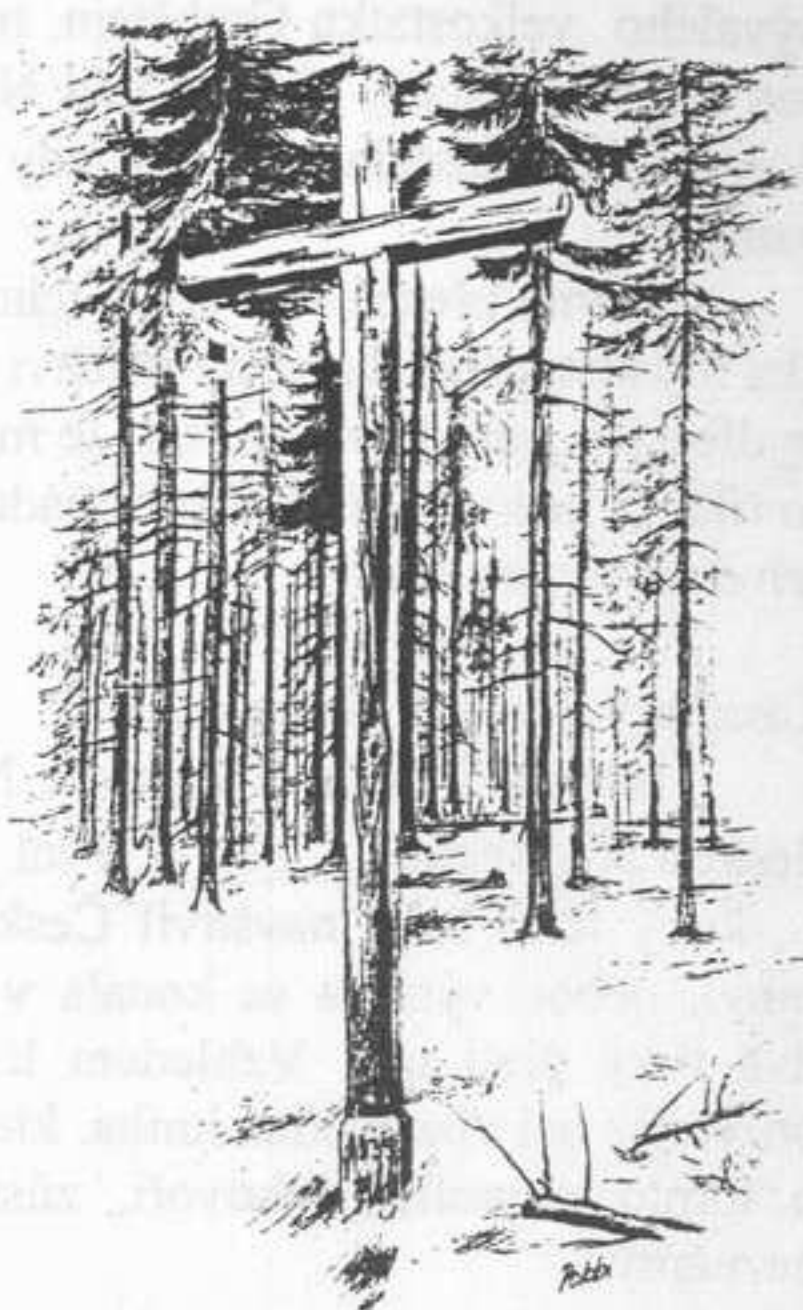
Bylo mi vytýkáno, že jsem tupec a snad i Gebirgstrottel, že nevím, jak vypadá les v březnu, kdy zemřel v holé lesník Fridrich. Prý že tou dobou jej zcela jistě nemohli pytláci pověsit do mraveniště, neboť v té době leží ještě na Ještědě sníh. Snad je to pravda, ale cožpak v letošním březnu ležel v lese Holá nějaký sníh? Okolo smrti hajného Fridricha je

dodnes mnoho otazníků.

Kříž hraběnky Winkelbauerové

Tento vysoký dřevěný kříž stojí v nejhustším lese při tzv. Zelené cestě, která odbočuje z červeně značené turistické stezky Ještěd - Hoření Paseky. Okolo památky na hraběnku Winkelbauerovou kolovaly do nedávna různé zkazky a dohady, zčásti jsem již toto tajemství rozkryl v knížce o Ještědských pomníčcích. Teď mohu ještě dodat upřesnění.

Hraběnka Winkelbauerová nebyla vlastně vůbec žádná hraběnka. Edina Winkelbauerová byla jen jednou z dcer hraběte Franze Clam - Gallase, posledního mužského potomka tohoto rodu dlicího na Frýdlantě. Roku 1930, v časech pozemkových reforem a záborů šlechtické půdy, rozdělil pan hrabě lesy

Kříž hraběnky Winkelbauerové

Lichtnerův kříž

bývalého velkostatku Grabštejn, mezi které patřily i oblasti okolo Machnína, Křižan a Horní Suché, Hrádku nad Nisou, Chrastavy, Zdislavy a Jítravy mezi své tři dcery; Edina dostala právě hvozdy nad Křižanami, při staré hranici s pozemky Rohanů.

Nevím přesně kde vedly tehdejší lesní hranice, faktem však zůstává, že Pasecká myslivna bývala již na panství Rohanů, těžko tedy v ní mohla Winkelbauerová bydlet, jak jsem kdysi napsal. Je možné, že sem jen dojížděla na návštěvy, a tak mi to říkali i lidé ve Světlé. Každopádně každé další upřesnění vnese do tohoto případu jen další nejasnosti.

Císařský pomník Na rozkoši

Naproti starobylé hájovně Na rozkoši se nachází tmavý kámen s původní deskou Kaiserhain 1908. Psal jsem, že snad připomíná návštěvu Franze Josefa I., který toho roku navštívil Českoněmeckou výstavu v Liberci. Zda se jedná o omyl, neboť výstava se konala v roce 1906, tedy dva roky před tím. Vzhledem k tomu, že žádný průvodce ani vlastivědná kniha, které jsem studoval, o tomto pomníku nehovoří, zůstává jeho původ neznámý.

V Ještědských horách je ještě několik dalších novinek mimo jiné byl objeven Todtův kříž na Dlouhé hoře, Eduard Švajda obnovil Lichtnerův kříž pod Výpřeží a hlavně vyšla nová mapa Ještěda, ve které byla většina tamních pomníčků poměrně přesně zakreslena. Kdo tedy v současné době chce mít solidní přehled o ještědských pomníčcích, necht' si opatří tuto mapu.

Článek je vyzdoben obrázky Petra Poldy, které byly použity v knize

„O pozoruhodných a tajemných místech Ještědských hor“.

Marek Řeháček

Máchalův pomníček na vápenici

Nový pomníček lesního Václava Máchala stojí na odlesněném vrcholu Vápenice nad Padouchovem. Pomníček je asi půl metru vysoký a na čelní stěně je umístěna

Máchalův pomník na Vápenici

Vůně lesů vane ke mně přináší mi klid a oddech.

na památku

zdejšího lesníka Václava Máchala z Horních Pasek

Hoření Paseky, vrchol Ještědu a dále do kraje k Ralsku a Českému Středoohoří.
(Text je opsán doslova i se všemi chybami.)

J. Š.

Cejnarova památka

Zatímco na lokálních železničních tratích je zvykem, že vlak před přejezdem téměř zastaví a rozhlédne se, zda něco nejede, na rychlíkových tratích vlaky jezdí skutečně velmi rychle a proto na nechráněných (ale i chráněných) přejezdech často dochází

ke kolizím řidičů s vlakem. Tak se stalo i na železničním přejezdu v Šimonovicích, kde byl dne 31. května 1995 zabit projíždějícím vlakem Radek Cejnar. Dnes má u koleji ohrádku s dřevěným křížem a květinami.

K podobnému neštěstí došlo na nedalekém přejezdu u nádraží na Rádle, kde zahynul Zbyněk Klimeš. Podrobnosti byly uveřejněny v Patronu č. 4/96:22. Při našem putování na Rychnovsko na podzim 1995 jsme se tam byli podívat - byly ještě zpřetrhané kabely od semaforů.

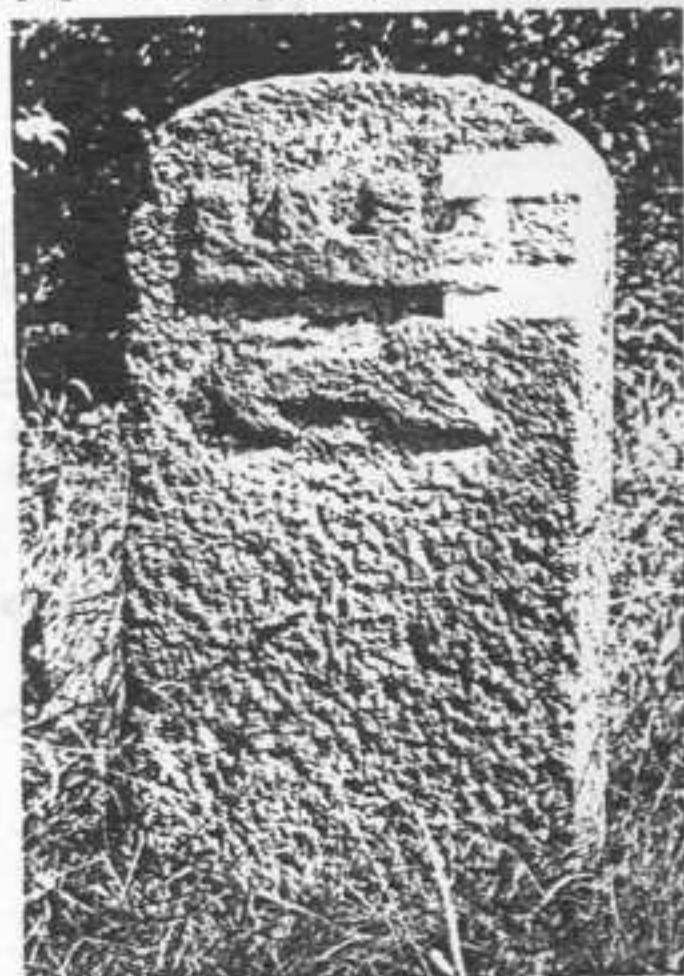
Vzpomínáte si

na loňský výlet na Kozákov ? Večerní vlak měl přes hodinu zpoždění a teprve v pondělních novinách jsme se dozvěděli proč:

**» DVA CHLAPCI ZAHYNULI NA «
» ŽELEZNIČNÍM PŘEJEZDU «**

Cejnarův kříž

Starý ukazovatel

„Dva chlapci ve věku 12 a 14 let zahynuli, když u Liberce vjeli na malém motocyklu pod osobní vlak. Neštěstí se stalo v sobotu 28. června 1997 v podvečer na nechráněném železničním přejezdu v Minkovicích. Chlapci si nevšimli ani světelné, ani zvukové signalisace.“

Mladá Fronta DNES, 30. června 1997
pro MFD napsala »ouš«

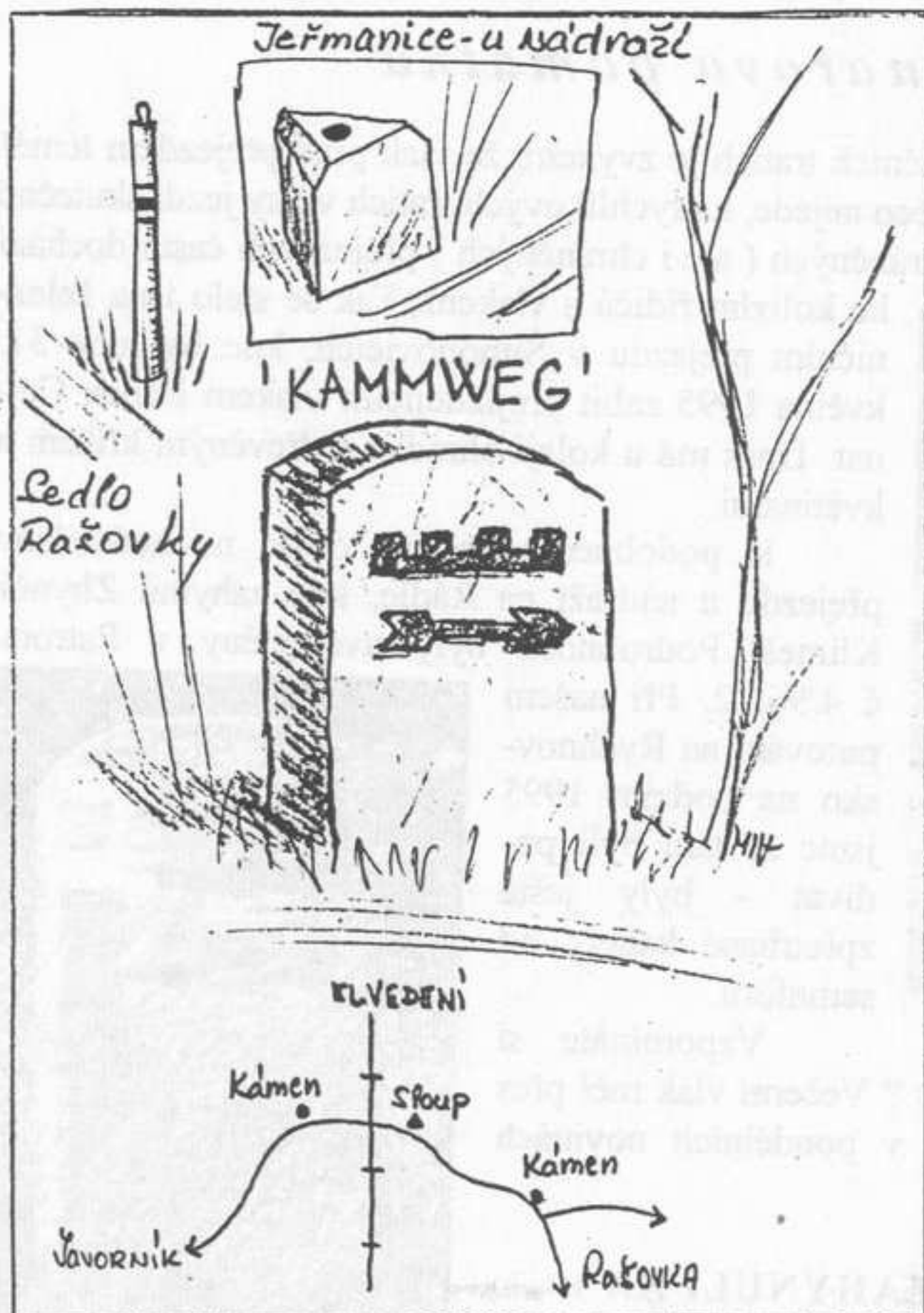
Kammweg

Kamenné směrníky stojící při bývalé hřebenové cestě **Sněžka - Ještěd - Růžový vrch** nalezneme dodnes nejen pod bývalou hospodou » U Šámalů «, ale také nedaleko obce Rašovka, při cestě na Pláně pod Ještědem.

Dva kameny jsou také v sedle Rašovky. Zhruba uprostřed mezi nimi stojí u cesty železný sloup se zdobnou » hlavičkou «. Možná, že i on byl kdysi součástí hřebenovky?

Zato třiboký kámen u jeřmanického nádraží pravděpodobně nemá s touto cestou žádnou souvislost, neboť podle Matouschka vedla tehdy hřebenová cesta jinudy.

Michal Vrbata

Bedřich Smetana v Českém Dubu

O tom, že Smetana umístil děj svoji opery » Hubička « podle libreta Karoliny Světlé do severního pomezí v okolí Tobiášovy borovice v Lužických horách je všeobecně známo, ale málokdo ví, že Smetanova matka žila se svou neprovdanou dcerou v Českém Dubu.

V letech 1856-61 pobýval Smetana se svou rodinou v Göteborgu ve Švédsku. Roku 1857 zemřel jeho strýc Josef Lýnek, který v Českém Dubu působil jako adjunkt. K němu se přistěhovala Smetanova matka a vedla mu domácnost. Také Smetana prožíval krušné doby. Jeho manželka se roznemohla a během návratu do Čech v Drážďanech zemřela.

Aby přišel na jiné myšlenky, rozhodl se, že navštíví svoji matku v Českém Dubu. Vzal s sebou v Chloumku u bratra Karla na žebřiňáku i dceru Žofii. V Mladé Boleslavi nasedli na vlak a jeli do Hodkovic. Sedmý den, 26. června 1859, se Smetana vypravil do liberce, kde chtěl vyhledat svého učitele hry na klavír, slepého Proschke. V Liberci se ubytovali u Zlatého lva a šli si poslechnout muziku na střelnici. S hudbou příliš spokojeni nebyli, právě tak jako se vzhledem města. V tom se shodli i s Janem Nerudou a Boženou Němcovou, kteří zde

V TOMTO DOMĚ POBÝVAL V ČERVNU 1859

▲ V ČERVENCI 1860 U SVÉ MATKY BARBORY

HUDEBNÍ SKLADATEL

BEDŘICH SMETANA

také pobývali. Pak se Smetana vrátil do Českého Dubu, kde 29. června 1859 uspořádal klavírní koncert. Na pořadu byly skladby Chopinovy, Schumannovy, Lisztovy, Mendelssohnovy, ale i jeho vlastní skladby. Bedřich Smetana musel přidávat a čistý výnos z koncertu činil 32 Zl. Pak se zúčastnil i zdejší pouti a 5. července s celou Lýnkovou rodinou odjel k bratru Karlovi na Chloumek u Mladé Boleslavi.

Rok 1859 měl pro Smetanu ještě další, hlubší význam. Seznámil se s Betty Ferdinandovou a 10. července 1860 se s ní oženil. Na svatební cestu jeli novomanželé k Bettyně sestře do Kamýku u Litoměřic a odtud pak zavítali do Českého Dubu, kde je maminka srdečně přivítala. Vyvrcholením šestidenního pobytu byl koncert U Martinů.

Své dojmy popsal do deníku, který pak od svého českodubského pobytu začal psát už výhradně česky.

Severočeský deník, 14. října 1995, pro SD napsal Vladimír Mikolášek.

Stezka Karoliny Světlé v Podještědí

Světlá pod Ještědem je dávným přirozeným středem užšího Podještědí a nejvhodnějším východiskem na 15,5 km dlouhou okružní stezku. Po zelené značce se můžete odtud vydat oběma směry buď přes Hodky a Hoření Paseky, nebo přes Vesec na Pláně a po strmých stráních dolů do Padouchova.

Po vsi Světlé přijala spisovatelka svoje básnické jméno. **Dějiště jejích románů a povídek** jsou seskupena kolem **kostela sv. Mikuláše**. Brankami po stranách věže se vcházelo na dřívější hřbitov. Sem je také

Pomník K. Světlé
ve Světlé pod Ještědem

umístěn truchlivý pohřeb **Skaláka**. V parčíku nad kostelem spatříte **pomník Karoliny Světlé**, dílo akademického sochaře J. Bílka, odhalený roku 1931. Proti pomníku stával do roku 1946 rázovitý statek s pavlačí, rodný dům Petra Mužáka, manžela Karoliny Světlé - dějiště povídek **Lesní panna** a **Mladší bratr**. Za svých letních pobytů Světlá s manželem často navštěvovala jeho rodiče, někdejšího rychtáře Jana a jeho ženu Barboru. Před kostelem roste **staletá lípa**, nejkrásnější strom v širém okolí. Pod ní Světlá ráda sedávala. Níže na návsi je tabulkou označeno její **první letní sídlo v Podještědí** v letech 1853 - 1865. Pro manžele Mužákovy byl upraven pokoj v hořeních dvou levých oknech. Petrův bratr Josef zde krejčoval a měl smíšené zboží » U Krejčíků «. Světlá měla velmi ráda jeho děti, zvláště nejmladší Karolinku, po níž přijala své druhé spisovatelské jméno. Do stavení je umístěn děj povídky **O krejčíkově Anežce**, k níž

byla povahovým modelem nejstarší rázná krejčíkova dcera Milada, známá později jako světelská hostinská Prokopová. Závěr povídky, zbasněný podle jiného děje, se odehrává na hradě Frýdštejně. Hostinec pod letním sídlem je dějištěm **Vesnického románu**. Původní krásná lidová stavba byla porušena přístavbami. Na faře za hostincem v době ještědských pobytů Karoliny Světlé působil svobodomyšlný farář Josef Buriánek, žák osvícence Bernarda Bolzana. Poskytl spisovatelce látku k románu **Nemodlenec**, jehož děj se zde zčásti odehrává. Nemocí hraběte Richarda se pojí k faře také povídka **Lesní panna**. Světlá bývala na faře častým hostem. Proti

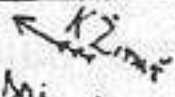
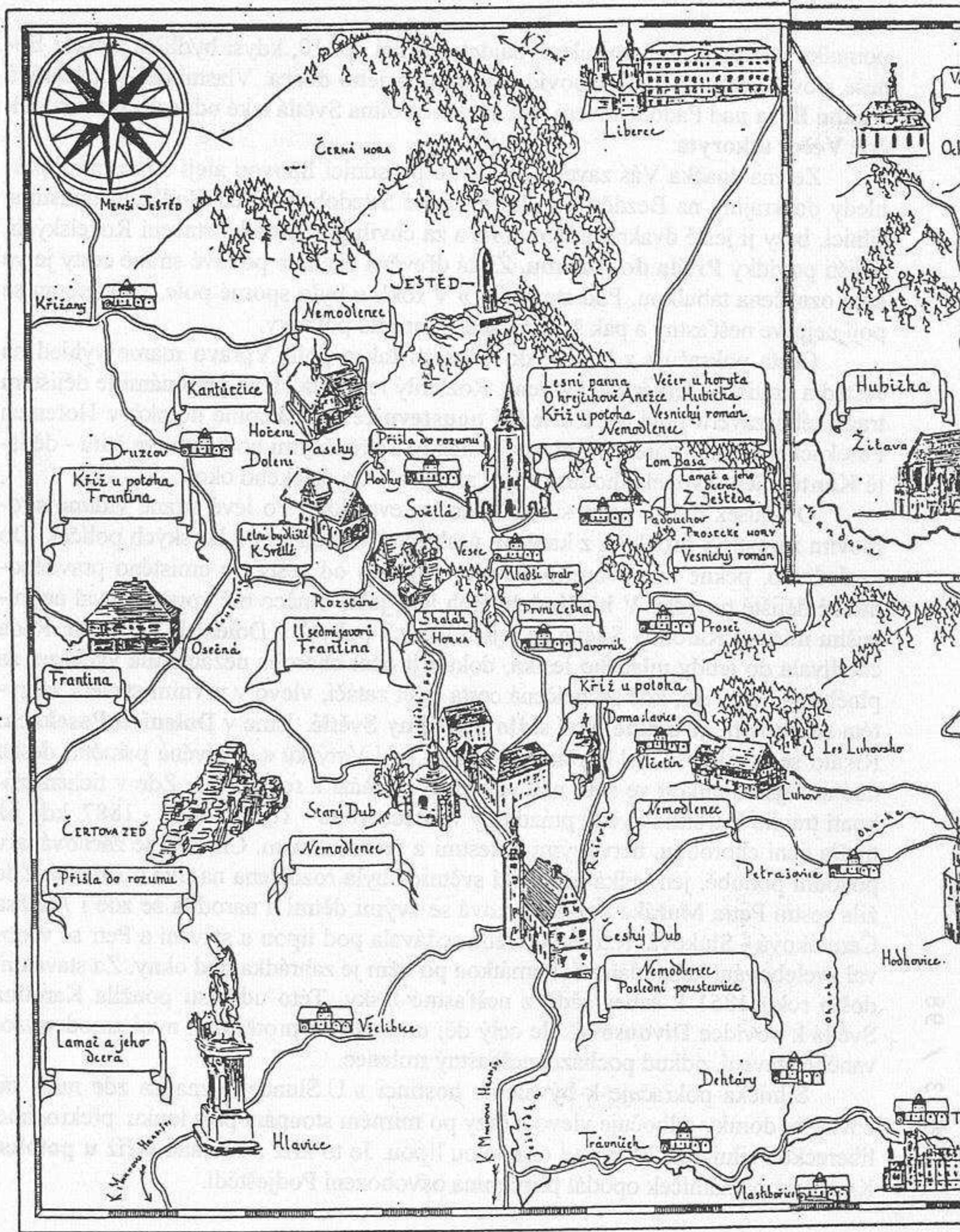
pomníku padlých, před kostelem, najdete domel čp. 10, kdysi bydliště lamače Beneše, povahového modelu k povídce **Lamač a jeho dcera**. Vlastní děj se odehrává v lomu **Basa** nad Padouchovem. Na návsi Karolina Světlá také odposlechla námět k črtě **Večer u koryta**.

Zelená značka Vás zavede ze Světlé po silnici lipovou alejí s krásnými průhledy do krajiny na Bezděz, Ralsko a České Středohoří. Před Hodkami opustíme silnici, brzy ji ještě dvakrát překročíme a za chvíli přijdeme ke stavení Rokelských, dějišti povídky **Přišla do rozumu**. Žlutá dřevěná chalupa po levé straně cesty je ve štítu označena tabulkou. Pod stavením » V rokli « bylo sporné pole, ke kterému se pojí nejprve nešťastný a pak šťastný sňatek hrdinů povídky.

Cesta pokračuje z Hodek do volných luk a polí. Vpravo máme výhled na Ještěd a skalisko Červeného kamene. Rozlehlý les Holá vlevo před námi je dějištěm tragického závěru povídky **Poslední poustevnice**. Ve skupině domků v Hořeních Pasekách spatříme staré stavení se zvoničkou a dřevěnými hodinami ve štítu - dějiště **Kantůrčice**. Zvonek i hodiny kdysi zaznívaly do dalekého okolí.

O kousek dál se nová silnička lomí vlevo dolů. Po levé straně vidíme stromovím zarostlé » hrobky « z kamení, nasbíraného před lety z horských políček. Do posledního, pěkně udržovaného stavení, napravo od cesty, je umístěno pravděpodobné dějiště povídky **V hložinách**. Roh lesa ještě o něco níž vpravo býval nejmiřejším místem Karoliny Světlé za jejích letních pobytů v Doleních Pasekách. Ráda chodívala do tehdy mladého lesíka, dokud jí oční choroba nezabránila vycházet za plného světla. Tam, kde se značená cesta opět zatáčí, vlevo v prvním stavení zakrytém stromovím, je **druhé letní sídlo Karoliny Světlé**. Jsme v **Doleních Pasekách**. Říkalo se zde kdysi » U Barčiných «, nyní » U Vatýrků «. Dřevěná pamětní deska nad novější tabulkou ve štítu nad vchodem pochází z roku 1901. Zde v tichém zákoutí trávila Karolina Světlá prázdniny v letech 1868 - 1877 a 1882 - 1887, kdy již trpěla oční chorobou, nervovými bolestmi a revmatismem. Chalupa je zachována v původní podobě, jen velká přízemní světnice byla rozdělena na dvě místnosti. Zde žila sestra Petra Mužáka Sefka Sluková se svými dětmi a narodila se zde i Anežka Čermáková - Sluková. Karolina Světlá sedávala pod lipou u stavení a Petr se věnoval zvelebování hospodářství. Památkou po něm je zahrádka pod okny. Za stavením došlo roku 1861 k sebevraždě z nešťastné lásky. Této události použila Karolina Světlá k povídce **Divousové**, ale celý děj umístila do protějšího, nyní zmodernizovaného stavení, odkud pocházel nešťastný milenec.

Silnička pokračuje k bývalému hostinci » U Slunce «, značka zde mezi rázovitými domky odbočuje vlevo a brzy po mírném stoupání přes louku překročíme libereckou silnici ke kříži pod osamělou lipou. Je to kříž z románu **Kříž u potoka**. Kamenný památníček opodál připomíná osvobození Podještědí.

ČERNÁ HORA

Mensi Jestěd

JESTĚD

Liberec

Křížany

Nemodlence

Kantůčice

Hození
Dolení

Paseky

Přišla do rozumu

Lesní panva
Ohrájkové Anežce
Kříž u potoka
Vesnický román
Nemodlence

Večer u horyta

Hubička

Družcov

Kříž u potoka
Frantína

Letní bydliště
K Světlé

Hodky

Světlá

Lom Basa

Lamač a jeho
dcera
Z Jestěda

Žitava

Osečná

U sedmi javorů
Frantína

Rozstání

Šaláh
Hora

Vesec

Mladší bratr

Padouchov

Prosecké hory

Vesnický román

Frantína

První Češka

Proseč

Javorník

Kříž u potoka

Domašovice

Les Luhovsko

ČERTOVA ZĚď

Starý Dub

Nemodlence

Vlčetín

Luhov

Nemodlence

Petrasovice

Přišla do rozumu

Lamač a jeho
dcera

Všelibice

Čestný Dub

Nemodlence
Poslední poustevnice

Hodkvice

K Mlýnské Hraně

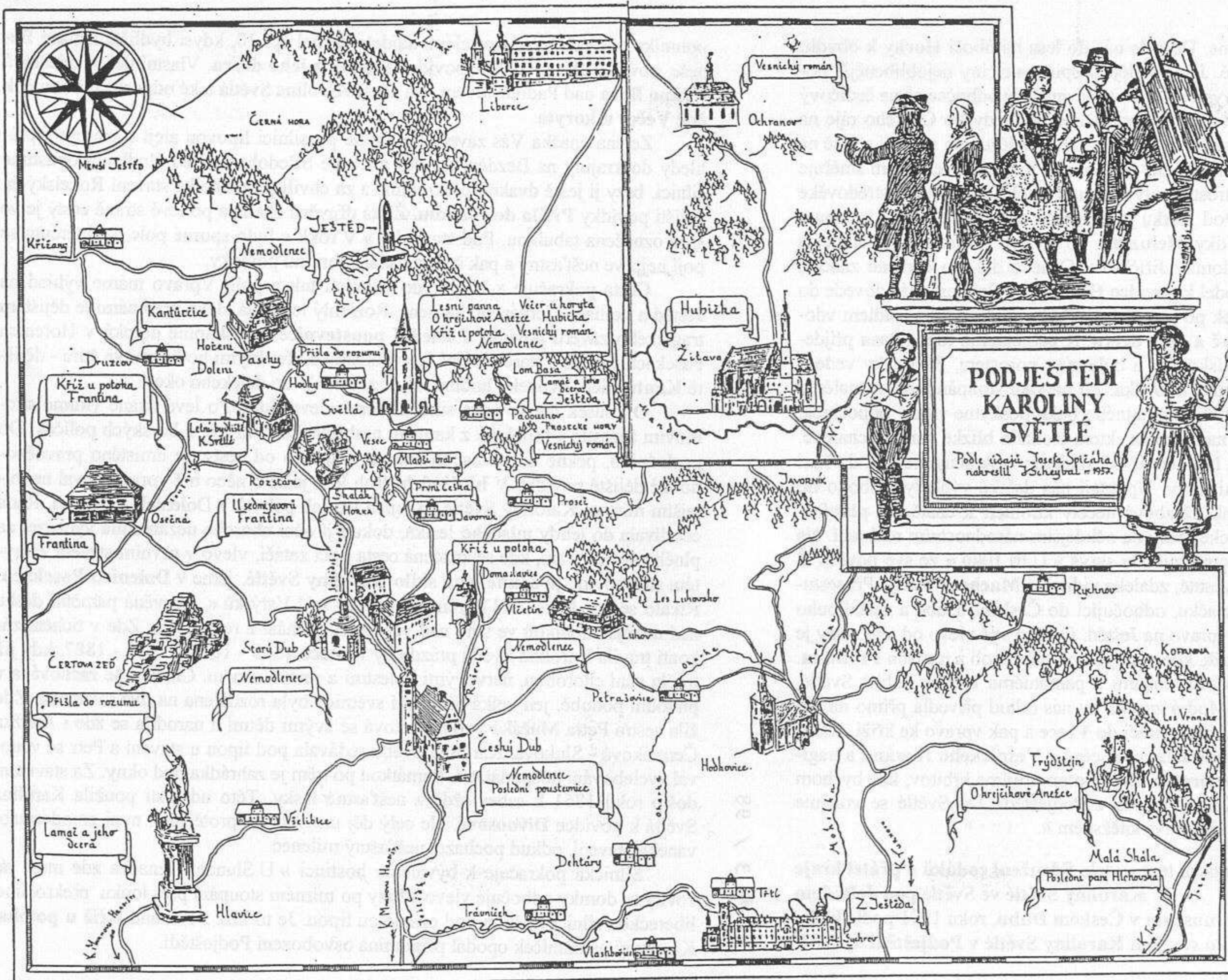
Hlavice

K Mlýnské Hraně

Dehtáry

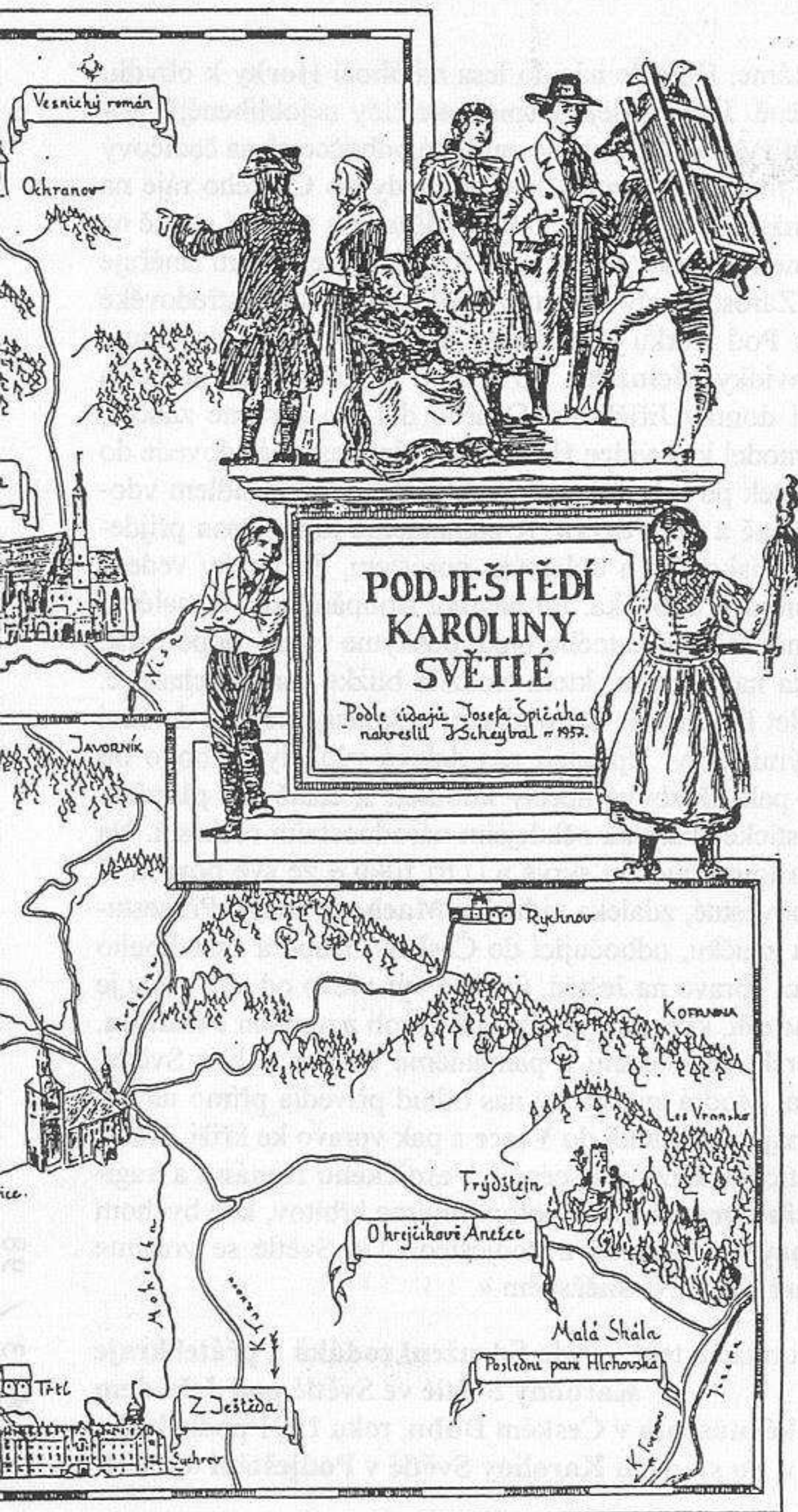
Trávníček

Vlastiboř

Značka nás odtud vede dolů po státní silnici, směřující k Českému Dubu. Za křižovatkou přijdeme k **dolnopasecké škole**, o jejíž zřízení v dobách národnostního útlaku se manželé Mužákoví velmi zasloužili. Okolí školy je dějištěm **Poslední poustevnice** - stavení rodiny Lutoborských. Blížíme se do dolní části vsi Rozstání. První stavení, vlastně jen jeho zbytek - stodola vlevo nad silnicí, je dějiště románu **Frantina**. U autobusové zastávky odbočíme po silničce vlevo. Na vyvýšenině mezi vysokými stromy nás upoutá krásný štít patrového statku, dějiště romaneta **U sedmi javorů**. Brzy potom míjíme les po levé straně, kam je umístěn hrob Cilje z **Vypravování staré žebračky**.

Úvozem pokračujeme až na silnici k autobusové zastávce v Jiříčkově. Zvláště za nepříznivého počasí si tak můžeme zkrátit výstup po značce, odbočující z úvozu okrajem lesa napravo. U za-

Značka nás odtud vede dolů po státní silnici, směřující k Českému Dubu. Za křižovatkou přijdeme k **dolnopasecké škole**, o jejíž zřízení v dobách národnostního útlaku se manželé Mužákoví velmi zasloužili. Okolí školy je dějištěm **Poslední poustevnice** - stavení rodiny Lutoborských. Blížíme se do dolní části vsi Rozstání. První stavení, vlastně jen jeho zbytek - stodola vlevo nad silnicí, je dějiště románu **Frantina**. U autobusové zastávky odbočíme po silničce vlevo. Na vyvýšenině mezi vysokými stromy nás upoutá krásný štít patrového statku, dějiště romaneta **U sedmi javorů**. Brzy potom míjíme les po levé straně, kam je umístěn hrob Cilje z **Vypravování staré žebračky**.

Úvozem pokračujeme až na silnici k autobusové zastávce v Jiříčkově. Zvláště za nepříznivého počasí si tak můžeme zkrátit výstup po značce, odbočující z úvozu okrajem lesa napravo. U za-

stávky se opět se značkou setkáme. Dovede nás do lesa na úbočí **Horky** k obydlí, vyhloubeném v pískovcové stěně. Jsme v dějišti spisovatelčiny nejoblíbenější povídky **Skalák**. Zdatnější mohou vystoupit po strmé značené odbočce až na čedičový vrchol Horky, který poskytuje mezi porostem pěkné průhledy do Českého ráje na Kozákov, Trosky, Vyskeř a Mužský a na jihozápad k Bezdězu. Na severní straně na Ještěd a dále k východu se táhne Hlubocký hřeben nad Padouchovem, kam směřuje další pokračování naší cesty. Zarostlé valy kolem vrcholu dávají tušit středověké opevnění nad dávnou stezkou. Pod Horku je umístěno setkání Reginy z Isolanu s Adamem Vartenberským z povídky **Meluzina**. Po značce se vrátíme na silnici a pokračujeme mezi vesnickými domky Jiříčkova. O něco dál, po červené značce, bývalo znamení Palouckých, model k povídce **Hubička**. Polní cesta nás dovede do Padouchova. Krásný horský statek po pravé straně byl pravděpodobně sídlem vdovy Rozkovcové z povídky **Lamač a jeho dcera**. K památnému lomu **Basa** přijdeme po dost náročném stoupání lískovým a bukovým porostem. Ze stezky vede k opuštěnému lomu několikaminutová odbočka. Po návratu stoupáme dál k malému vodopádu ve staré lomové stěně. Stín mohutného buku poskytne vítaný odpočinek. Zdrojem vodopádu je studánka nad lomem, která sloužila blízké zaniklé chalupě. Sem dala Karolina Světlá bydlet **lamačovi**. Od studánky pokračujeme pod dalšími několika zaniklými vápencovými lomy. Upoutají nás daleké výhledy hluboko do kraje pod námi. Lesní cestou pak již zbývá necelý kilometr k chatě **Na pláních**. Jsme u kdysi jediné české turistické chaty na někdejším národnostním rozhraní. Na Pláně Karolina Světlá umístila loupežnickou skrýš » U tří filků « ze své pověsti **Ze Ještěda**, snad se nacházela u pověstné, zdaleka viditelné **Machovy skály**. Při sestupu od chaty mineme červenou značku, odbočující do Českého Dubu a zanedlouho se setkáme s modrou, stoupající vpravo na Ještěd. O něco výš vlevo od této cesty je ve smrkovém houští lom **Čihadník**, kde má být Apolínův hrob z románu **Frantina**. Naše stezka klesá lesem a horskými loukami k památnému **Hájku** poblíž Světlé, kde spisovatelka ráda sedávala. Modrá značka by nás odtud přivedla přímo na náves. Pokračujeme však podle hájku na silnici do **Vesce** a pak vpravo ke kříži. Karolina Světlá zde umístila dramatickou křížovou scénu z **Vesnického románu** a tragický konec Vavřincův z **Mladšího bratra**. Brzy potom mjíme hřbitov, kde bychom našli hroby mnohých významných osobností z Podještědí. Do Světlé se vracíme cestou pod farou, které se dosud říká » Na kněžském «.

Tento informační text vydalo **Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé ve Světlé pod Ještědem a Podještědské museum v Českém Dubu**, roku 1991 podle knihy Václava Havla: » **Po stopách Karoliny Světlé v Podještědí** «, 1931.

Po stopách Karoliny Světlé v Podještědí

Podještědí je poslední severní český kout Boleslavska. Udrželo věrně řeč až do padesátých let minulého století i kroj a povahový svéráz silných, rozhodných jedinců a hloubavců. Bývalo divočejší, lesnatější, nepřístupnější a národopisně zachovalejší. Po konstitučním převratu i ono ztratilo svou prostotu a přizpůsobovalo se znenáhla životu městskému.

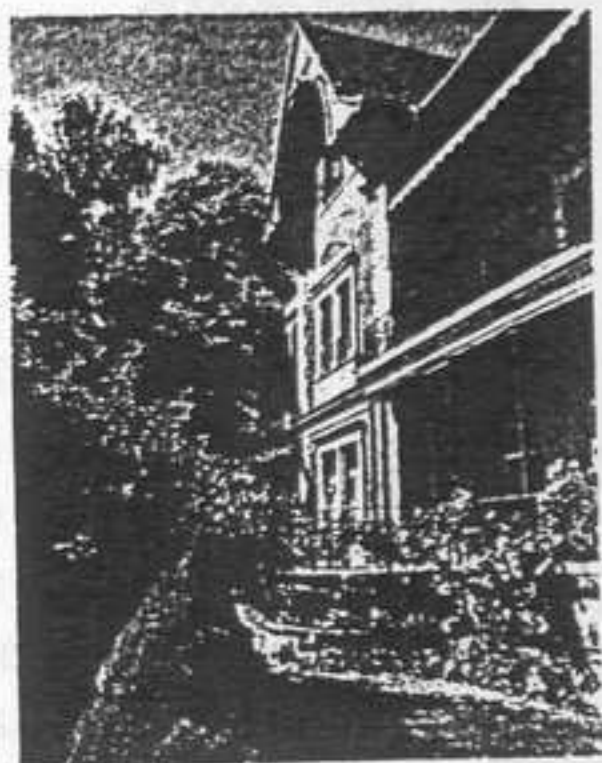
Na přelomu těchto dob pokusila se o literární proniknutí do užšího českého Podještědí Božena Němcová, když v roce 1850 byla se svým mužem, finančním komisařem v Liberci. Nepopulární úřad mužův znemožnil jí však důvěrný styk s lidem. Strach jeho z daní a pokut byl silnější a vlídnost krásné paní neměla mnoho úspěchů.

Nedůvěřivý Ještěd musel mít někoho blízkého, svého, komu by otevřel svůj povahový svéráz. Teprve Karolina Světlá, choť zdejšího rodáka Petra Mužáka, profesora kreslení na pražské reálce, byla přijata lidem s důvěrou; ne již jako úřednická paní, ale žena Petrova, chlouba Mužákovy rodu, » pražská tetička«, mohla, přinášeje si sem hluboká literární talent, státi se básnířkou Ještěda. Přijížděla sem zprvu jen na zotavenou, ale opakovaný a prohlubovaný styk s lidem přiblížil ji k jeho duši; čerpala pak odtud nesčetné látky ze života lidového a vracela je kraji ve svých literárních dílech. Vynikající místo v české literatuře je jí přiznáno i nejprísnejší kritikou a vděčné Podještědí uctívá světlou její památku pomníkem, odhaleným v roce 1931 ve vsi, po níž přijala své literární jméno.

Návštěvník Podještědí nemůže tu nedbati stop Karoliny Světlé; jsou v každé jeho vsi, v jeho lesích i lomech, ke stu míst je tu vázáno její dílo.

Chceme vést ctitele Karoliny Světlé po hlavních dějištích, které básnířka Ještěda svými díly prosvětli. Nelze všechny její ještědské práce umístit bezpečně a bez pochyb. Literární cíle Karoliny Světlé byly jiné, než je přesný popis; proto i její děje neodpovídají často zjištěné skutečnosti. Ne Ještěd učinil Karolinu Světlou svou básnířkou, ale ona jej básnicky viděla.

Úvod ke stejnojmenné publikaci Václava Havla, zakladatele Podještědského musea Karoliny Světlé v Českém Dubu, vydané ke slavnosti odhalení pomníku Karoliny Světlé ve Světlé pod Ještědem v roce 1931.

Muzeum Karoliny Světlé
v Českém Dubu

Slavný rodák

Václav Havel - zakladatel muzea Karoliny Světlé

Narodil se 1. prosince 1886 v Českém Dubu jako syn hostinského, v jehož místnostech se scházela Česká Beseda i Sokol. Z malodubské obecné školy přešel na turnovskou měšťanku a pak na Reisův učitelský ústav v Jičíně. Roku 1906 začínal na české dvoutrídce v Dolánkách u Turnova, pak učil ve Všelibicích a od roku 1908 ve Vlčetínské pobočce malodubské obecné školy. V roce 1910 vyhověla zemská školní rada jeho žádosti a udělila mu mimořádnou roční dovolenou, během níž pokračoval ve studiu v Praze na universitě a na filosofické fakultě byl žákem Čeňka Sieberta (národopis) a Arne Nováka (literární historie).

Jako regionalista začínal sběrem lidových písní z Československa, ale již v roce 1914 byl také jedním z inspirátorů výstavy starožitností, uspořádané v rámci župního sokolského sletu v prostorách malodubské školy. Brzy však vzplanula I. světová válka, kterou mladý učitel prožíval převážně v Haliči. Hned po vzniku nezávislé Československé republiky začal usilovat o zřízení muzea Karoliny Světlé, s jehož počátky souvisejí zejména oslavy jejich nedožitých 90. narozenin v roce 1920. Největším úspěchem bylo získání spisovatelčiny pozůstalosti od její neteře Anežky Čermákové - Slukové, kterou postupně odvážel do Českého Dubu spolu s dalším členem učitelské jednoty, prosečským učitelem Josefem Škodou. Souběžně se podařilo realizovat projekt vydávání regionálního sborníku „Od Ještěda k Troskám“,

na který pomyslel prof. J. V. Šimák již před I. světovou válkou a na němž se od roku 1922 shodly učitelské jednoty v Českém Dubě a Turnově. Turnovsko při tom zastupoval učitel Jan Polák a Podještědí Václav Havel. Časopis vycházel až do roku

ZDE SE NARODIL 1. XII. 1886

VÁCLAV HAVEL

ZASLOUŽILÝ UČITEL A ČESTNÝ OBČAN

MĚSTA ČESKÉHO DUBU,

ZAKLADATELE MUZEA KAROLINY SVĚTLÉ

1938, přičemž zaujalo zejména Smetanovské (1924) a Světelské (1930) číslo. V roce 1930 se stal Václav Havel řídícím učitelem ve Světlé pod Ještědem, kde chtěl roku 1940 uspořádat velkou jubilejní výstavu. Místo toho však došlo k záboru pohraničí a evakuaci muzejních sbírek do Turnova. Poslední tři roky učil Václav Havel ve Všeni a roku 1942 odešel předčasně do penze.

Po osvobození se vrátil k aktivní práci. Na sokolovně v Proseči pod Ještědem odhalil pamětní desku umučenému příteli Josefu Škodovi a do roku 1949 byl ještě ředitelem školy v Českém Dubě. Dne 14. července 1946 se mu konečně podařilo realizovat letité sny a v bývalé Blaschkově vile instaloval původní expozici věnovanou Karolině Světlé. V témže roce byl Václav Havel jmenován čestným občanem Českého Dubu, města kde mu osud dopřál věnovat se podještědské vlastivědě ještě řadu let. V Českém Dubu také zemřel dne 4. ledna 1965.

Pro Patron připravil Hynek Farský

⊙ panských sídlech

V dnešní části našeho seriálu o panských sídlech v našem kraji navštívíme malebné Podještědí, kde na vysokém kopci na břehu Hamerského jezera nedaleko známého letoviska Hamru zachovaly se do dnešních dnů zříceniny starého hradu jménem

D Ě V Í N.

Zbytky kamenných zdí dokazují, že se jednalo o velký a pevný hrad a dovolují přibližně rekonstruovat podobu hradu a rozlišit na něm dvě části. Především poznáváme předhradí na nižší, jihozápadní straně hradiště, jež bylo na všech stranách lemováno hradbami. Vstup do něho dál se dvěma branami a teprve výše nad předhradím, na vlastním vrcholku kopce, se vstupovalo další branou do hořejšího hradu. Jeho rozlehlé nádvoří bylo lemováno budovami a stála zde i hlavní hradní věž. Opevnění bylo provedeno velmi důmyslně, což je patrné i na tom, že cesta, již se stoupalo k první bráně, byla před ní v dostřelu hořejšího hradu. Pevnost a odolnost hradu byla ještě zvýšena tím, že bylo dost místa pro uložení zásob a nechyběla ani studna na nádvoří horního hradu.

Dějiny Děvína potvrzují jeho pevnost nejlépe, neboť nemáme zpráv o tom, že by se ho kdy nepřátelé útokem zmocnili. Počátky jeho sahají hluboko do středo-

věku a slovanské jméno hradu skýtá příležitost k domněnce, že již dříve než v XIII. století tu stávalo dřevěné hradiště, leč není o tom písemných zpráv.

Ve XIII. století vstupujeme již na půdu historicky pevnější, neboť se nám zachovaly o hradě listinné zprávy. Severní pomezí Čech patřilo tehdy Markvartincům a pro některého člena tohoto rodu byl postaven Děvín již jako hrad kamenný. Přemysl Otakar II. poznal záhy, že v zájmu posílení královské autority je třeba omezit moc šlechty. Vyjímal proto rozsáhlá území z moci panstva a také Děvín spolu se širokým okolím se stává hradem královským. Netrvalo to však dlouho, poněvadž syn Přemyslův, Václav II. potřeboval pomoc šlechty k dosažení svých cílů a k tomuto účelu jí prodával některé statky. Královská listina z roku 1283 do-
tvrzuje, že Václav II. prodal Děvín spolu s jinými statky Janu z Michalovic.

V polovině XIV. století se majiteli stali páni z Vartemberka a zůstali jimi až do XVI. století. V dobách husitských vládl hradu Petr z Vartemberka, přívrženec císaře Zikmunda. Své smýšlení dokazoval i účastí na schůzkách katolické šlechty, když se radila o opatřeních proti husitům. K takové schůzce došlo například v roce 1422 v Jablonném v Podještědí. Když se však husité stále pevněji usazovali v našem kraji a po roce 1426 drželi pevně Českou Lípou, Bělou, Jestřebí i Český Dub, počali se chovat i katoličtí feudálové daleko smířlivěji. Jen s nechutí a z nouze přijímali na své hrady husitské posádky, aby se tím zachránili před nájezdy husitských vojsk. I dědici Petra z Vartemberka se v této době s nimi nějak dohodli a tak nedošlo ani k obléhání a vyplnění Děvína.

Válečné události nedaly však na sebe dlouho čekat. Přikvačily ze strany někdejších spojenců Vartemberků, totiž z Lužice. Vartemberkové byli s Lužickým Šestiměstím již z dřívějších let ve vleklých sporech, které pramenily z rozháraných poměrů feudálního řádu. Tyto neshody se pak přiostrily, když Jan z Ralska byl v roce 1433 hrozným způsobem popraven Žitavskými. Příbuzenské svazky, touha po kořisti i stavovská hrdost způsobily, že války proti Lužici zúčastnil se celý vartemberský rod. Po dlouhých pustošivých nájezdech do Lužice vzchopila se tamní města k ráznému odporu a v roce 1444 vypravila své žoldnéře na území Vartemberků a jejich spojenců. Plenili široko daleko, přitáhli k Děvínu a oblehli jej, ale nezmocnili se ho.

Další osudy hradu nevymykají se již obvyklým osudům dalších staletí. Dnešní letovisko Hamr vzniklo v době největšího rozkvětu hradu právě v místě, kde stával železný hamr. Na konci XVI. století Děvín již obýván nebyl, jeho vlastníci sídlili v pohodlném zámku v Mimoní. Po třicetileté válce byl hrad již pustý. V polovině našeho století byl přístup turistům do hradu znemožněn, proto se na něm do

dneška dochovaly mnohé vzácné rostliny a keře, které jinde již dávno byly vyhubeny. Proto je netrhejte ani nyní, kdy se již na tuto krásnou, romantickou zříceninu, vypínající se na vysokém kopci nad hladinou jezera, můžete opět s klidem vypravit.

Podle knihy » Hrady a zámky Libereckého kraje «, 1957 zpracoval

Jiří Šourek

Pamětní deska císařovny Alžběty

Letos si připomeneme 100. výročí úmrtí předposlední rakouské císařovny Elisabeth Bavorské. Na její počest byla zasazena do skály na levém břehu Velkého Štolpichu nad prostředním mostem pod vodopádem. Za republiky se císařovnám nepřálo, proto byla pamětní deska roku 1924 odstraněna.

Z osidel dvorní etikety se podařilo uniknout rakouské císařovně Alžbětě.

Byla bavorskou princeznou a z domu byla zvyklá na volnější způsoby. František Josef I. si ji vedl od oltáře šestnáctiletou. Když svatební hosté zasedli ku slavnostní tabuli, dvorní dámy spráskly nad dívkou, podle nich nevychovanou ruce. Téměř každý její krok byl prohřeškem proti etiketě. První co udělala, bylo že si sundala rukavice. U jídla byla zvyklá sedět bez nich, když se připíjelo na štěstí manželského páru a podávalo se víno, odložila sklínku s tím, že pije pivo a ne víno! Velmi záhy po svatbě si

Fotografie císařovny Alžběty z poloviny šedesátých let 19. století.

dala osedlat koně a vydala se nečekaným směrem. Stráž byla zmatena, nevěděla, co si počít. Oddechla si teprve, když se jí podařilo vmanévrovat císařovnu „domů“. Později jí byla určena „povinná trasa“ a příslušný doprovod. Dvorní kamarila, stejně jako služebnictvo ji odsoudilo, že každý den neměnila obuv. Bylo totiž dobrým zvykem, že rakouská císařovna měla střevíce na nohou pouze jeden den. Za rok jich potřebovala 365 párů ! Upotřebenou obuv dávala služebnictvu. Alžběta však prohlásila, že se nejlépe chodí ve vyšlápnutých botách, a proto je tak často neměnila.

Ceremoniál vyžadoval proces koupání, ale o jaké koupání šlo, když chyběla koupelna ! Císaři Františkovi přinesli vždy necky, ručníky a ohřátou vodu na příslušný stupeň. Mladá císařovna si však koupelnu vynutila. Vynutila si i volné cestování po světě, bez manžela. Nakonec se jí to však stalo osudným. Dne 19. září 1898, když nastupovala do parníku na Ženevském jezeře, ji překvapil vrah Luccheni a zasadil jí smrtelnou ránu nabroušeným pilníkem do srdce.

Podle časopisu *Naše rodina* připravil Jiří Šourek

Pamětní tabulka v Jizerských horách

Pamětní deska císařovny Alžběty u prvního Štolpišského mostu

Rakouská císařovna Alžběta, Amalie, Evženie byla zavražděna 10. září 1898 v Ženevě italským anarchistou Luigim Lucchenim. Na její počest byla zde v Jizerských horách umístěna pamětní tabulka. O tom následující: » Dne 10. září 1899 byla na slavnostním místě u Štolpišské silnice odhalena pamětní tabulka na památku bývalého jejího majestátu císařovny Alžběty, věnovaná předsedou místní skupiny „Horní Smědá“ Německého horského spolku pro Ještěd a Jizerské hory, panem Maxem Richterem. « (Viz ročenka horského spolku, 1900, na straně 88.)

Text na tabulce je z mého náčrtku jasně čitelný. Tato tabulka zůstala na velikém skalním bloku těsně vedle prvního Štolpišského mostu do roku 1924. O jejím dalším osudu se dozvídáme z ročenky horského spol-

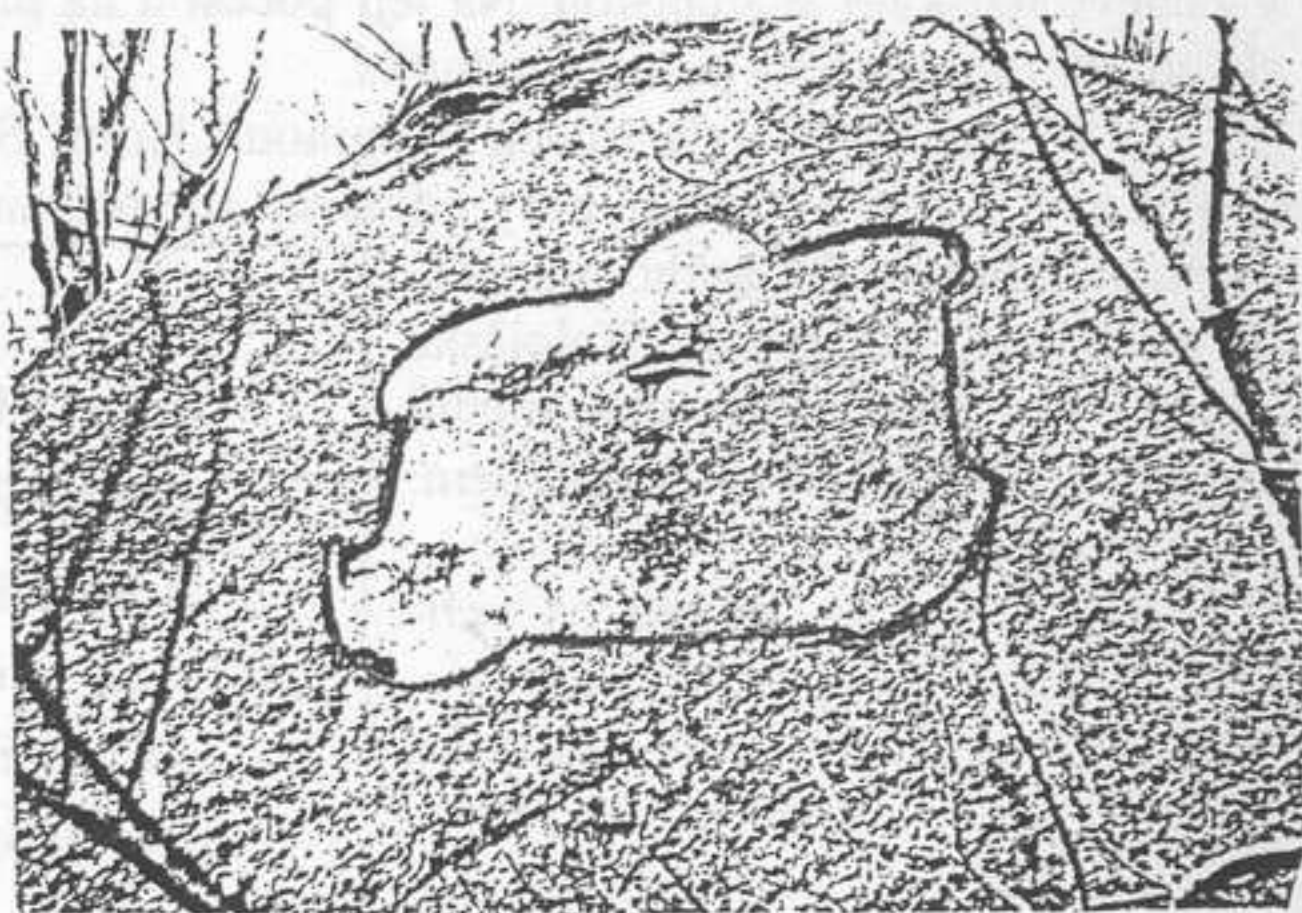

Mladý císařský pár roku 1858.

ku, 1924, na straně 73.:
 » Správa politického okresu Frýdlant loni přes obecní úřad v Hejnicích požadovala, aby na základě příslušného znění zákona byla odstraněna pamětní tabulka císařovny Alžběty v Erzlochu (pod Rudným koutem) při Štolpišské silnici. Tato tabulka byla pořízena svého času velkopřemýslíkem Maxem Richterm v Luhu. Proto se s ním dohodli, aby pan Richter nechal tabulku sundat a vystavil ji uvnitř jeho vlastního pozemku v Luhu. «

Potud předložená zpráva. Tabulka z Richterova parku byla s největší pravděpodobností zadržena za druhé světové války a přetavena na děla nebo munici !

Bohužel tato tabulka byla, jak se mně podařilo odhalit (E. N.), ještě když visela na skále, příčinou omylu, ale ten zde v Jizerskohorské literatuře už 50 roků přetrvává a co se ještě v německém písemnictví vynořilo ! Přitom tuto vinu nese Rudolf Kauschka ! Ten píše ve své knize „Wandern und Klettern“ (Putování a horolezectví, vydána v říjnu 1923) na straně 217 sedmý řádek od zdola, „Krátce o pamětní tabuli u

silnice“ jakási a v „Putování“, strana 176 (příloha k Syrowatkové „Průvodci Libercem“, vydáno kolem roku 1939) jiná podobná slova o nějaké tabulce stavby Štolpišské silnice !

Protože je nesporné, že tato tabulka císařovny Alžběty byla odstraněna teprve roku 1924, Kauschka tedy mohl vidět začátkem roku 1920 jenom **tuto** tabulku ! Ale jistě v jeho dobrém horolezeckém roce dbal více na skály, než na něco jiného, proto mu tento omyl odpustíme, že on tu tabulku považoval za pamětní tabulku stavby Štolpišské silnice ! Přitom víme naprosto pevně, že pamětní tabulka na stavbu silnice nikdy nebyla. Jenom na kamenném zábradlí nad druhým Štolpišským mostem je vysekán jasný a zřetelný letopočet 1891.

Teprve já mohu tento omyl upřesnit, když jsem podrobně prostudoval a srovnal podklady, které mně byly k dispozici.

Emil Novák

(český překlad J. Š.)

Souhrn o tabulce císařovny Alžběty

Tento přes pět metrů vysoký a asi 10 metrů široký skalní blok stojí hned vedle rozšíření cesty, hned pod prvním Štolpišským mostem. Na její straně přivrácené k cestě je v dobrých třech metrech její výšky vysekaná a uhlazená, do skály zapuštěná dodnes dobře zřetelná plocha. Zde byla připevněna dost velká, pravděpodobně bronzová deska.

Rakouská císařovna Alžběta, Amalie, Evženie byla zavražděna 10. září 1898 v Ženevě italským anarchistou. Na její počest a na památku byla také zde v Jizerských horách umístěna pamětní tabulka.

10. září 1899 byla místní skupinou „Horní Smědá“ německého horského spolku pro Ještěd a Jizerské hory odhalena slavnostním způsobem pamětní tabulka na památku bývalého jejího majestátu císařovny Alžběty u Štolpišské silnice, věnovaná předsedou místní skupiny, panem Maxem Richardem. Text na tabuli:

Tato tabulka zůstala na velkém skalním bloku těsně vedle prvního Štolpišského mostu do roku 1924. O jejím dalším osudu se dozvídáme z Ročenky horského spolku

Na památku
bývalého jejího majestátu
císařovny Alžběty
b poufženě úctě věnováno.
Místní skupina „Horní Smědá“
německého horského spolku
pro Ještěd a Jizerské hory.

1924 na straně 73: » Správa politického okresu Frýdlant loni prostřednictvím obecního úřadu v Hejnicích dala výzvu, aby byla na základě příslušných zákonných ustanovení odstraněna pamětní tabulka císařovny Alžběty u Rudné jámy. Tato tabulka byla svého času věnována velkopodnikatelem panem Maxem Richterem z Luhu. Po jejím sejmutí se skály u Štolpišské silnice byla vystavena na Richterově vlastním pozemku v Luhu. «

Takové jsou srozumitelně a v krátkosti další příhody desky a její zmizení !

24. března 1980

Herbert Endler

(český překlad J. Š.)

Oslava jubilea a odhalení pomníku

Reichenberger Zeitung, 15. srpna 1908: Z Hejnic nám 14. srpna hlásí: » Když před deseti roky vznešená císařovna Alžběta padla za oběť prokletíhodnému zločinu, došla také do našeho údolí zvěst, že by bylo vhodné na paměť císařovny postavit pomník. Z dobrovolných darů, ke kterým sami nejchudší svými drobnostmi přispěli, byl vytvořen vážený fond. Ale překážky různého druhu znemožňovaly provedení plánů, až do roku, na který připadlo také výročí císaře Franze Josefa. Do té doby byly rozšířeny plány, ze kterých měl vzejít pomník císaře i bývalé císařovny Alžběty. Tento plán dospěl k provedení. Pomník se skládal ze syenitového obelisku šestimetrové výšky s podobiznami jejich majestátů v bronzových odlitcích na přední straně, vynikající nad císařskou korunou. Zhotovení pomníku převzala známá firma Franz Laske - Syenitwerke v Rožanech u Šluknova. Slavnostní odhalení se bude konat v neděli 23. srpna na velkém náměstí před hejnickým kostelem. Slavnost odhalení pomníku bude umocněna polní mší pod širým nebem. «

Z archívu Herberta Endlera

(český překlad J. Š.)

Z Rychnovska

R. Felgenhauer poškozen ! Zprávy z rychnovska nezačnu zrovna optimisticky. Dne 26. 12. 1997 totiž někdo vandalsky zničil desku na pomníku R. Felgen-

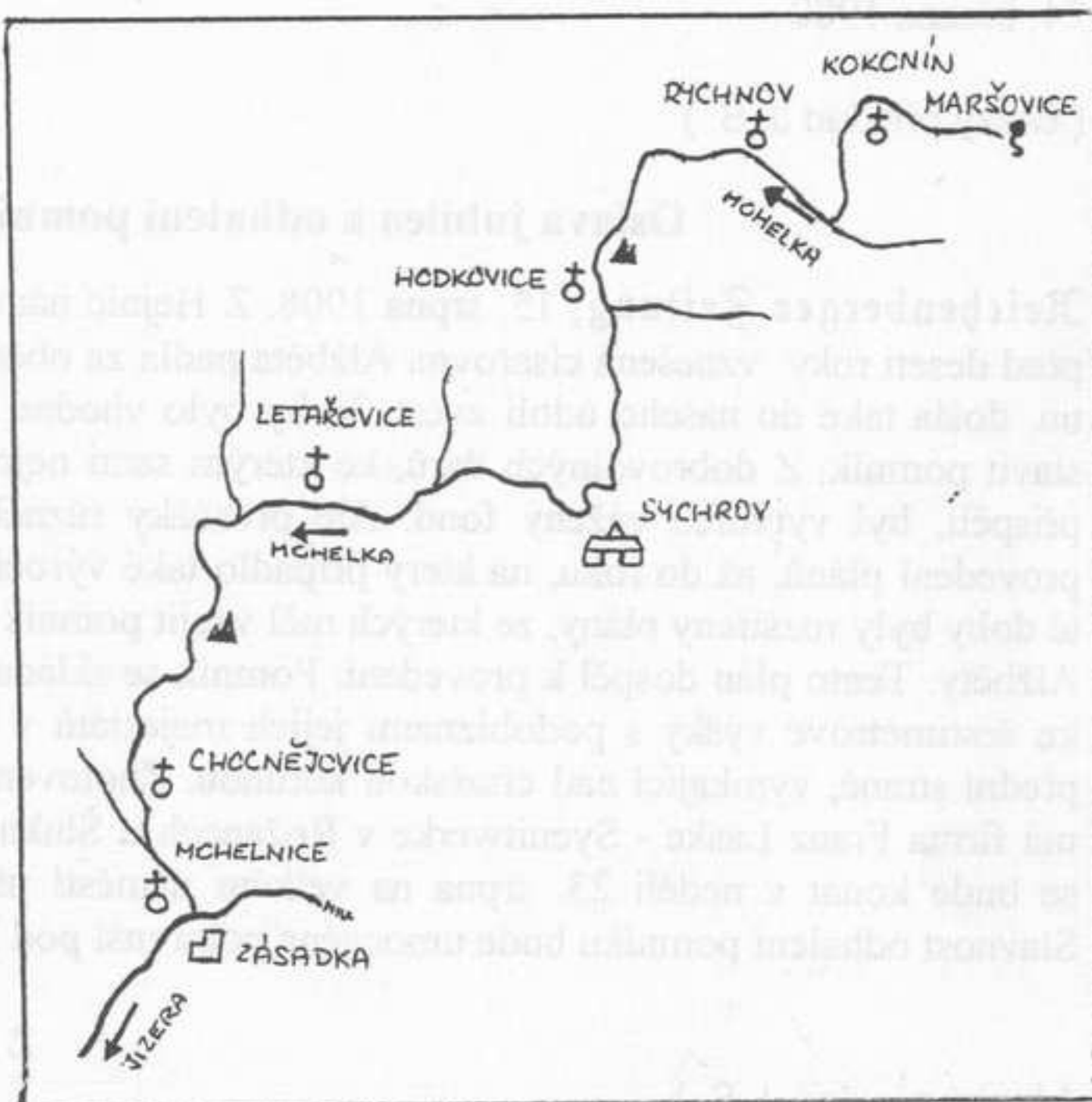
---

* Syenit - hlubinná bezkřemenná středně zrnitá hornina podobná žule, sloužící jako dekorační a stavební materiál. Nazváno podle egyptského města Asuánu = Syéné. Slovník cizích slov, SPN 1981

hauera. Těžko říci, proč někomu vadí pomník při hřebenové cestě, odkud lze krásně přehlednout území od Krkonoš, přes naše Jizerky po Ještěd na straně jedné a široký kraj s Troskami, Vyskeří, Bezdězy a Ralskem na straně druhé. Naštěstí další obnovené památky v okolí (Klingerův, Ullrichův, Školní a nový Millerův kříž) zatím podobný osud nepotkal.

Říční kilometrovník. Přímo na náměstí v Rychnově, na pravém břehu Mohelky stojí nevelký kámen s číslem 37. Zprvu mi nebylo jasné, co tu dělá. Napadlo mě, že se jedná o silniční patník - těch s údaji s vzdáleností je v okolí více. Přes místní náměstí však nikdy žádná významnější cesta nevedla. A přeci tomu mohlo být jinak.

Společně se stavbou železnice v letech 1857 - 59 probíhala výstavba silnice, spojující Hodkovičky nad Mohelkou s Jabloncem nad Nisou. Původně měla vést údolím, podél Mohelky, pod viaduktem, přes náměstí směrem na Pulečný a dále do Kokonína, Vrkoslavice a Jablonce. Tehdejší zástupci obce se však obávali, že by Rychnov trpěl rekvizicemi

pochoďujících vojenských oddílů a pro odpor správy obce byla silnice vedena Dolním Rychnovem ke kostelu a svahem k Dobré vodě.

Kámen tedy není silničním, ale říčním (v případě Mohelky spíše potočným) kilometrovníkem. Mohelka, pramenící v Maršovicích se po 43 kilometrech vlévá u Mohelnice nad Jizerou, pod zříceninami zámku Zásadky do Jizery.

Rychnov se tedy nalézá (nebo spíše nalézal) na 37. kilometru od soutoku Mohelky s Jizerou. Dnešní koryto bylo na několika místech výrazně upraveno (u

Svatého Kříže, u Hodkovic n. M.) a je tudíž kratší. Přiznám se, že jsem celou Mohelku neprocházel a tak mi není známo, kolik těchto kamenů se do dnešní doby dochovalo. Vím jen o dalším v Pulečenském lese (39) a o dvou na dolním toku Mohelky - u Letařovic (15) a u Trávníčku (16).

Další památky už dávno nestojí a jsou zmiňovány jen ve » starých kronikách «.

Svatý obrázek. Při výše zmiňované silnici z Hodkovic, přes Rychnov do Jablonce, v serpentínách nad kostelem stával do nedávna mohutný suchý buk. Před několika lety byl poražen a dnes ho připomíná jen rozpadající se pařez mezi několika balvany. Právě na tomto buku visíval ještě koncem čtyřicátých let našeho století svatý obrázek.

Schiller v Rychnově. Dne 7. května 1905, při stém výročí smrti Friedricha Schillera byla u tzv. Katelteichu (Katčina rybníku) pod Schöffelovou manufakturou umístěna básníková plaketa. Dnes už není ani Katčin rybník, ani Schöffelova manufaktura, ani Schillerova plaketa. Vede těmito místy Sokolská ulice a jen blízko rostoucí památný strom - topol černý - starý více než 200 let pamatuje staré časy.

Sloup Matky Boží. Zeleně natřený sloup, na jehož horním konci bývala ve výklenku zasklená socha Matky Boží stával v dnešní Ještědské ulici a připomínal smrtelné neštěstí.

Kronikář Franz Preißler o tom píše: » Anno 1801, dne 7. září uhodil blesk u vdovy Peukerta Poltens. Tam právě jedl císařský jezdec u stolu večeři a toho blesk zabil «. Husar byl pohřben 9. září 1801 ve tři hodiny odpoledne. Když sloup zetlel, uřezal se horní díl se schránkou Matky Boží a připevnil na stromě.

I tento pomníček dnes budete hledat marně. Tak jako mnoho jiných, ho odnesl čas ...

S pomocí Rychnovské kroniky volně zpracoval Michal Vrbata.

Dalešické památky

Dalším místem, které ještě nebylo popsáno, co do obsahu památek, jsou Dalešice, připomínané od roku 1538.

Přímo vedle obecního úřadu stojí poměrně nízký (asi 120 cm) kamenný pomník padlých v I. světové válce. Byl zřízen roku 1924 a o rok později vysvěcen. I když se pomník nachází přímo u silnice, dá se snadno přehlédnout. Je totiž přerostlý původně okrasnými keři a navíc nápis má obrácený od silnice.

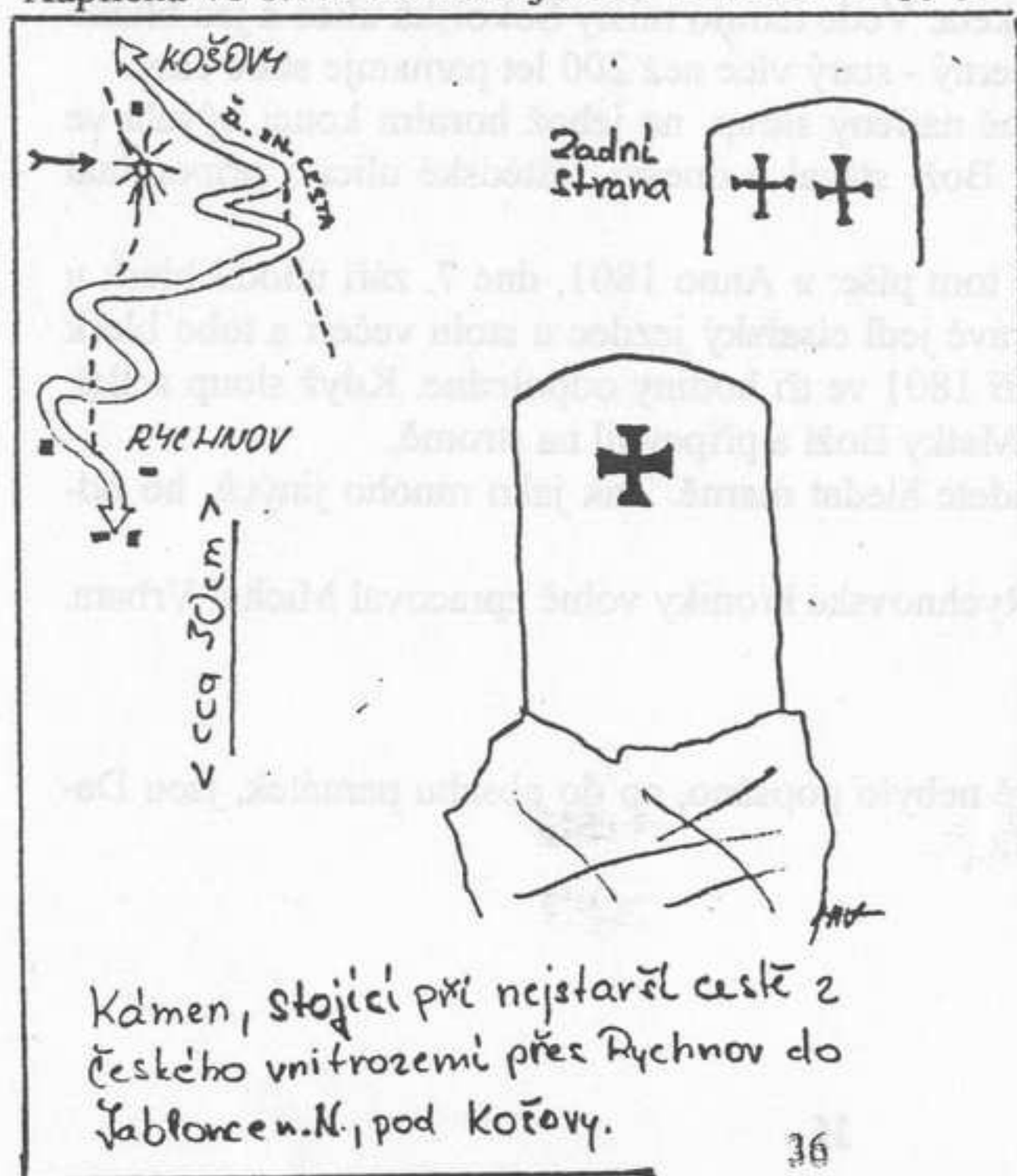
Zahledíme-li se odtud přes zahradu obecního úřadu, můžeme za ní spatřit sokl kříže - božích muk. Podobný, ale daleko zachovalejší kříž stojí i vlevo, při výjezdu silnice na Kopaninu.

A do třetice, rozvaliny kříže z roku 1826 najdeme v polích tam, kde dříve vedla polní cesta z Dalešic do Pulečného. Stoupáme-li pak od hospody u Hůlků po zeleně značené cestě na Dolní Černou Studnici, nemůžeme si nevšimnout žulového milníku po pravé straně.

A pokračujeme-li dále vzhůru do svahů Dalešického vrchu, všimneme si vlevo od cesty za lesíkem kapličky. Cesta k ní nevede, musíte se prodírat obilím. Kaplička ve stínu statného javoru a zlomené lípy je obnovená a otevírají se odtud

pěkné výhledy přes Dalešice na Kopaninu, ke Kozákovu a dále do » Kraje «.

Kámen pod Košovy. Loni na podzim (vzhledem k době tisku tedy vlastně už předloni), když jsem se v podvečer vracel od nového pomníku R. Felgenhauera kolem Košovské lípy do Rychnova, upoutal moji pozornost pod poslední chalupou na okraji lesa, neznámý kámen. Pravděpodobně nestojí na svém původním mís-

Kámen, stojící při nejstarší cestě z českého vnitrozemí přes Rychnov do Jablonce n. N., pod Košovy.

tě. Možná je to nějaký » hraniční « kámen, nevím.

Hřbitovní kámen v Rychnově u Jablonce nad Nisou

19. května roku 1933 byl na rychnovském hřbitově za kostelem svatého Václava odhalen pomník připomínající provoz již druhého zdejšího hřbitova mezi roky 1734 - 1932.

Nejstarší hřbitov se rozléhal zhruba v místech, kde dnes stojí socha sv. Jana Nepomuckého. Dnešní, v pořadí již třetí hřbitov se nachází na tzv. Rieslerově kopci, severně nad městem.

Michal Vrbata

Další opravený kříž vysvěcen

Poměrně v tichosti proběhlo v sobotu 21. června 1997 vysvěcení dalšího obnoveného kříže. Slavnost, původně plánovaná na konec rychnovských kulturních dní, se uskutečnila za příjemného slunečného počasí na vrcholu obnovené polní cesty na selské straně.

Železný kovaný kříž s pískovcovým soklem stál původně na dvoře velké školy, odkud byl odstraněn v průběhu II. světové války neznámo kam. Po válce jeho torzo v podobě poničeného soklu našel pryč na smetišti pan Kavalír, který je umístil poblíž cesty k dnešní bramborárně.

Kroniky praví, že v roce 1712 byl na místě hlavního oltáře zbořeného prehistorického dřevěného kostela vztyčen dřevěný kříž. Ten byl v polovině minulého století nahrazen křížem železným s kamenným soklem. Podle fotografie ze sklonku minulého století se podařilo identifikovat torzo od bramborárny s tímto křížem.

Spolek přátel města Rychnova se rozhodl tento kříž obnovit, avšak z pochopitelných důvodů ho již nemohl umístit na původní místo. Při hledání

19.5.33

Kinder Gottes
Schlafen wohl

Friedenhof
1734 - 1932

vhodné polohy se nakonec sáhlo k dalšímu symbolu. K obnovené polní cestě, která po staletí spojovala Rychnov s Hranicí a na čas musela ustoupit zájmům zkolektivizovaného zemědělství. Na nejvyšším bodě této cesty stojí nyní čtyři javory a mezi nimi obnovený kříž, který při vysvěcení získal neoficiální název » Millerův «.

Rychnovský zpravodaj, 4/97

INFORMACE pro všechny:

- 1) K pomníčku Antonína MAREŠE při silnici z Frýdlantu na Předlánce uvádím, že jsem jej rovněž objevil zcela náhodou, ale navíc se mi podařilo vyluštit text na čelní straně: ↵

Zde tragicky zahynul

ANTONÍN MAREŠ

* 15. 7. 1910 † 10. 12. 1947

**předurčený osud splněn -
za cizí neopatrnost splacena
daň nejvyšší - mladý život.**

- 2) Kříž Zdeňka ORCTA na JV straně Jelení skály je vyroben z plochého železa rozměrů 40 x 6 mm; rozměry kříže jsou 60 x 36 cm a tabulka má rozměry 18 x 9 cm. Kříž je bíle natřený. Text na tabulce: ↵

- 3) Rozhodli jsme se (Endler, Fojtík, Mencil a Turek) obnovit uhnílý Rytířův (Zemanský) kříž u Pertoltic. Novou tabulku mi promptně dodal p. Švajda (díky příteli) a kříž je vyráběn pod patronací ing. Fojtíka.

- 4) Pan Švajda mne informoval, že na jaře 1998 opravil:

nové tabulky:

- 4.1 Jägerův pomníček na Kristiánovské cestě
4.2 Effenberger a syn na Klečové louce
4.3 Neumannův pomníček na Hartě
4.4 Rekonstrukce pomníčku U ztraceného Pánaboha (doplněn korpus)

obnoveno:

- 4.5 Horkého kříž na Hraniční cestě

ORCT ZDENĚK

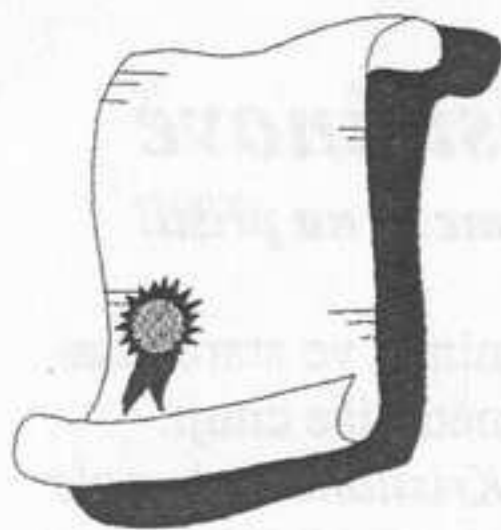
* 6. 8. 45 † 25. 11. 96

**V těchto místech střelil 28. 9. 1996
svého posledního jelena.**

nová tabule:

4.6 prameniště Jizery

POCHVALA:

Panu Švajdovi děkuji tímto nejen za odvedenou práci, ale i za poskytnuté informace o svých aktivitách. Takhle nějak jsme fungovali za časů Emila Nováka a Gerharda Kutnara - když jsme dokázali o svých činnostech psát v PATRONU a umožnili tím členům jednak přehled a jednak možnost informovat tazatele z řad ostatní veřejnosti.

Na oplátku, že jsem poskytl PATRONU tři kompletní příběhy:

Může mi někdo poskytnout kompletní příběh Kateřiny Bezouškové?

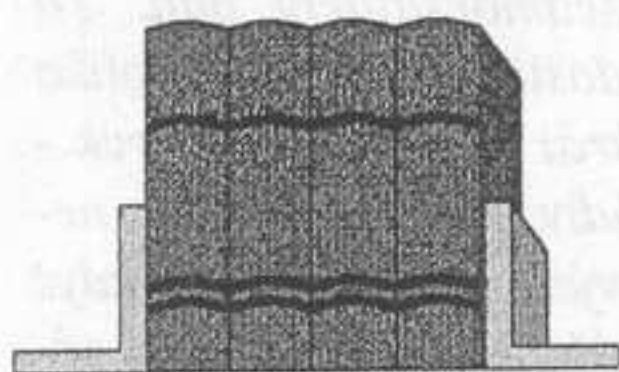
Může mi někdo poskytnout kompletní příběh „Horkého kříž“?

Může mi někdo poskytnout bližší informace o „kamenné chajdě“ v lese nad Polními domky?

Předem díky!

Nabídněte:

...k úplné spokojenosti mi chybí tyto ročenky a proto sháním, koupím a dobře zaplatím:

Jahrbuch des Deutschen Gebirgsvereines für das Jeschken und Isergebirge

⇒ od roku 1885 do 1893 včetně

⇒ od roku 1895 do 1898 včetně

⇒ rok 1905

⇒ rok 1906

A to je všechno. A teď si představ Jirko, kdyby Ti každý poslal tolik informací pro PATRONA jako já...

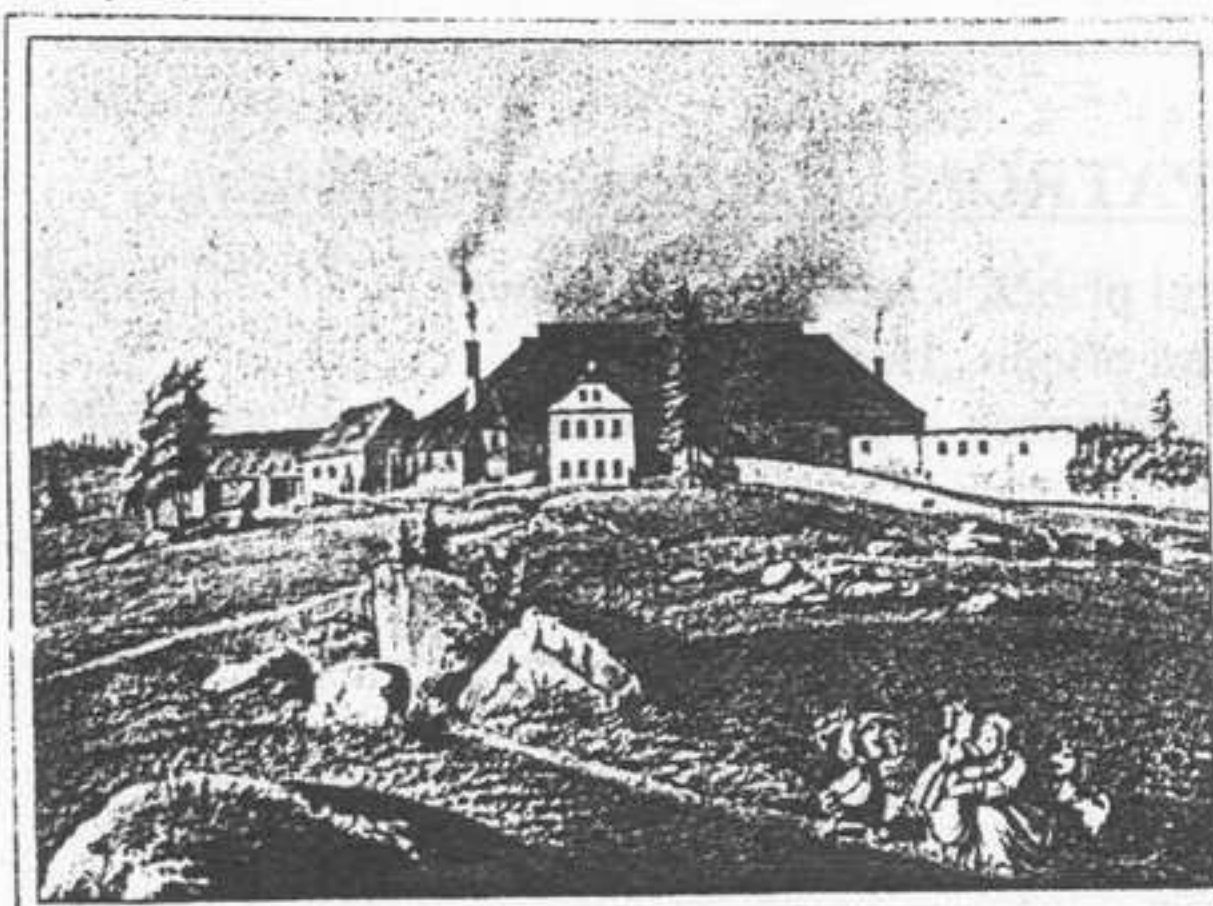
Zdraví Tě Herbert Endler

Mariánská sklářská pout' na Kristiánově

...o tom jak to všechno začalo, aneb POUŤ je za námi - těšíme se na příští!

Na počátku myšlenky uspořádat na Kristiánově „POUŤ“ byla zmínka ve staré vlastivědné literatuře, kterou jsem již kdysi použil a pro osvěžení paměti níže cituji:

„...a na svátek Narození Panny Marie (8. září) se na Kristiánově konala vždycky „Pout““. I když se pod tímto slovem skrývala jedna, nejvíc dvě boudy s

perníkem co stály naproti „Fuchshausu“, bylo ten den živo a veselo na Kristiánově. Snad jedinkrát v roce - o pouti - měl hosty i pan učitel. To se na stole objevilo dokonce i pivo, všelijaké dobroty a pro nás, pro děti, tu byly sváteční pouťové koláče! Nemusím snad ani připomínat jak nám chutnaly...! Jednou přišel na pout' i otec paní učitelky, pan řídící z Křížan - sedmdesátiletý pán. To bylo radosti ze setkání po tolika

letech co se spolu neviděli. Vzpomínám si, že právě tenkrát donesl jako dárek - petrolejovou lampu! Něco takového tady ještě nebylo a údiv byl všeobecný a nepředstíraný. Až dosud se v domě svítilo jen čadícími olejovými lampičkami, a když pan učitel poprvé rozsvítil petrolejku - připadalo to nám dětem - jako učiněný zázrak.“ (Popis události lze datovat na období let 1865 - 1868. Pozn. autora)

Stačila zmínka a s nápadem, který se již nenechal zapudit, jsem se tehdy svěřil panu Vladimíru Lánskému a paní doktorce Janě Urbancové z Muzea skla a bižuterie v Jablonci n. N. Slovo dalo slovo a tak se ve spolupráci s Gerhardem Kutnarem zrodila první pozvánka na Kristiánovskou pout', na které bylo možno se dozvědět, že:

1. ZO Českého svazu ochránců přírody, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou si Vás dovolují pozvat na:

KRISTIÁNOVSKOU POUŤ

konající se dne 8. září 1990 (Narození Panny Marie) na KRISTIÁNOVĚ v Jizerských horách.

Přijďte vzpomenout dávné slávy sklářské osady uprostřed Jizerských hor. Připraveno pro Vás bude:

- Česnečka paní huťmistrové
- Kořalka z receptů pátera Františka
- Kristiánovský perník
- Malované obrázky lidových umělců
- Dobové pohlednice z místa i okolí
- Léčivý pramen slečny Toničky
- Malované sklenice z Kristiánova
- Uzenina, pivo a další překvapení...

Na Vaši účast se těší pořadatelé.

Pokud mohu s odstupem času posoudit nedopadla I. Kristiánovská pouť zas tak nejhůř, jak jsem zjistil...

„...na tradici poutí na Kristiánově navázala parta lidí majících toto místo v oblibě i určité úctě. Lidé kolem Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, Českého svazu ochránců přírody, turisté i návštěvníci, každý rok organizují Kristiánovskou pouť vždy v sobotu s ohledem na svátek narození Panny Marie. V tento den se tu scházejí, ne proto, aby nabízeli zboží pochybné kvality a původu, ale proto, aby návštěvníkům předvedli něco ze starého umění ručního malování skla, nechali návštěvníky pohladit posledního jizerskohorského kamzíka nu a nakonec i nabídli pravou česnečku paní huťmistrové a o starých časech povyprávěli...“

Znám dobře lidi, kteří se na prvním ročníku „Poutí“ nejvíce podíleli a vím, že nestojí o publicitu. Snad mi to odpustí, ale myslím si, že:

- hned tak nezapomeneme na koláčky paní Lánské
- na první doušky horské kořalky pana Endlera a Kutnara
- na kremrole paní Jackelové

- *na perníčky paní Kobrové a Mrvové*
- *na neúnavného „diskžokeje“ flašinetáře Petra Jackela*
- *na pána z Francie co přijel hezkým autem a odjížděl zmuchlaným*
- *na dámy v dobových kostýmech - pracovnice Muzea skla a bižuterie v Jablonci n. N.*
- *na česnečku paní Ledererové*
- *ať si to přiznáme či nikoliv - tím dobrým duchem, který nad tím vším bděl - byla všudypřítomnost paní Jany Urbancové*

Ten první ročník Pouti pro nás, kteří stáli u zrodu, zůstane stejně tím nejhezčím ve vzpomínkách - byl přeci první!

I.	Pout' se konala	8. 9. 1990
II.	Pout' se konala	7. 9. 1991
III.	Pout' se nekonala	(1992)
IV.	Pout' se konala	11. 9. 1993
V.	Pout' se konala	10. 9. 1994
VI.	Pout' se konala	9. 9. 1995
VII.	Pout' se nekonala	(1996)
VIII.	Pout' se konala	6. 9. 1997

V roce 1996 se „Pout“ nekonala z několika důvodů. Hlavním důvodem bylo úmrtí paní doktorky Jany Urbancové, která byla neúnavnou propagátorkou a organizátorkou myšlenky konání „Poutí“ za Muzeum skla a bižuterie. Dalším důvodem snad byla moje nemoc v období srpen - listopad. (Nepomohl ani telefon na nemocničním lůžku a moje pokusy o organizování „Poutí“ na dálku.) Nezbylo tehdy než se těšit na příští „Pout“ !

V roce 1997 nastupuje do funkce ředitelky Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou paní ing. Jaroslava Slabá. (Starám se tak trochu již pár let o drobné práce kolem památníku sklářství na Kristiánově a byl jsem velice příjemně překvapen, když mne ing. Slabá oslovila s přáním, abych ji s kolegy doprovázel při její první služební návštěvě Kristiánova). Netušil jsem tenkrát kolik elánu, nadšení, nápadů a aktivity vůbec se skrývá v této ženě a jak významného příznivce myšlenky „Poutí“ na Kristiánově v ní Muzeum získalo.

Místo závěru:

Bůh ví proč bývá zvykem při nejrůznějších rozhovorech klást otázku typu: „Váš veselý zážitek“? Tuto otázku rád nemám, ale zážitek - momentku, ten bych

měl. Chtěl bych předeslat, že bývalá sklářská osada Kristiánov je již mnoho let bez elektřiny.

První mše na Kristiánovské Pouti se konaly na místním hřbitůvku a vzhledem k počtu účastníků docházelo přirozeně k šlapání na hroby. To se mi nelíbilo - připadalo mi to nedůstojné. Šel jsem s tím nejdříve za paní Urbancovou z Muzea a následně jsme s panem farářem vybrali místo na základech bývalého Panského domu. Když jsem trochu upravil terén, ještě více vynikly nádherné staré javory - pod jejichž korunami tehdy pan farář prohlásil: „Vždyť je to přímo komorní prostředí“. O „Pouti“, která se konala následující rok - měla se tedy konati mše na novém místě. Opět jsem pokosil a sklídl trávu a spadané větve, srovnal dřevěné (před lety námi vyrobené) lavice - Pout' mohla začít. V den konání Pouti jsem byl pověřen úkolem - postarat se (a pomoci) s přípravou mše svaté. Když přijel pan farář - vidím jej, jak zvolna s pomocníkem kráčí od hřbitůvku dolů - jdu mu naproti. Pomocník nesl reproduktory s kabely a první otázka pana faráře zněla: „Kam si to můžeme zastrčit“? Při vši úctě, kterou chovám k podobným osobám - mi stačilo hlavou proletět mnoho odpovědí...; nebudu Vás napínat: Odpověděl jsem - jak káže slušný mrav - že Kristiánov jest místo bez elektrického proudu, a že tedy nelze - bohužel - nic do příslušného místa zastrčit. Dopadlo to tak, že pomocník hrál na kytaru bez reproduktorů a mše svatá na novém místě - ta byla moc a moc pěkná.

P.S.: Pokaždé, když si na tuto úsměvnou příhodu vzpomenu - doufám a věřím, že se na mne pan farář nehněvá.

Ale což, nechme dlouhého vzpomínání a připomeňme si několika snímky sobotu, 6. září 1997 na Kristiánově. Nakolik se spolupráce mezi Muzeem skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou (zastoupeným paní ředitelkou, ing. Slabou) a zbytekem nadšenců (zastoupených rodinou Ledererových a mojí maličkostí) podařila - necht' posoudí a zhodnotí návštěvníci sami.

Jo, málem bych byl zapomněl - poznačte si někam datum 5. 9. 1998 - to bude zase POUŤ!

Herbert Endler

KRISTIÁNOVSKÁ POUŤ

se koná v sobotu 5. září 1998

(Pokračování textu ze strany 2.)

- Máselnou cestu
  - Starou smolárnu (+ 1)
- Hanychovský lom

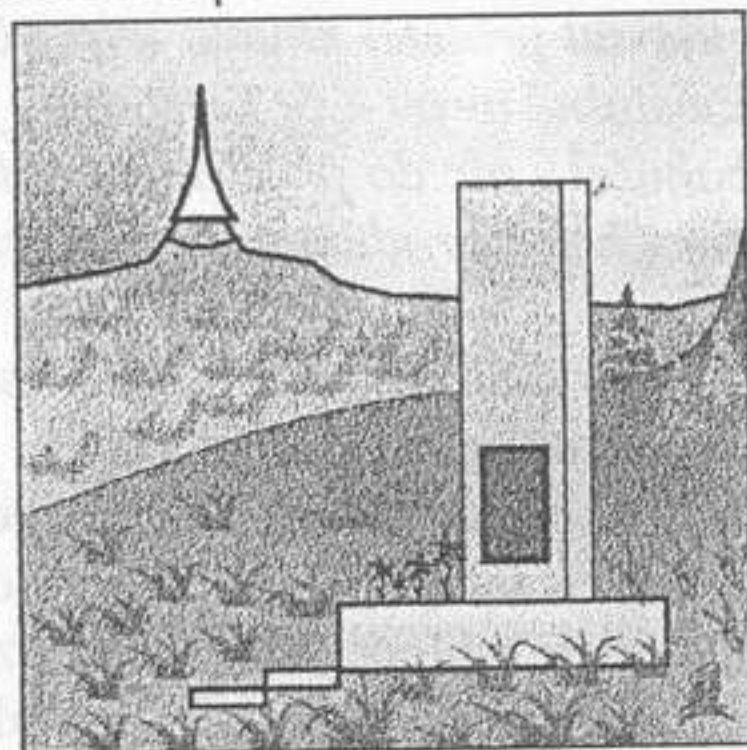
Trasa je dlouhá asi 15 (21) kilometrů. V případě správného počasí a dobrých houbařských podmínek si vezměte s sebou košíčky - během dne bude spousta času na hledání hub. Trasu navrhnul a výpravu povede pan Šourek.

PAMĚTIHODNOSTI POD JEŠTĚDEM - Severovýchodní okruh se koná v sobotu, 17. října 1998.

Odjezd vlakem do Ostašova z Tanvaldu 7.⁰¹, Jablonce 7.⁴⁰, Liberce 8.¹².

Během cesty navštívíme tato pamětní místa:

- Válečný zajatecký hřbitov
- Bývalou hájovnu » Franzenhöhe « a bývalý hostinec » U posledního feniku «
- Lichtnerův kříž
- Dvořákův kříž
- Památky na vrcholu Ještědu (lze vynechat)
- Mohylu letců
- Červený kámen
- Starý lovecký chodník a starý lovecký srub
- Pomník na Pláních
- Rozkocův kříž
- Filipův kříž
- Kříž u Horského ševce » Bergšustra «
- Památku staré tiskárny

Trasa je dlouhá asi 24 (28) kilometrů. Trasu navrhnul a výpravu povede pan Šourek.

Doporučuji všem zájemcům, aby si do té doby opatřili a prostudovali novou mapu

JEŠTĚDSKÝ HŘBET 1 : 25 000 (KČT)

a před výlety vyhledali všechny pamětihodnosti a přírodní a geologické zajímavosti.

TENTO VÝTISK JE NEPRODEJNÝ
a slouží výhradně pro vnitřní potřebu našeho sdružení
a jeho členů !

*Příspěvky, články a fotografie do dalšího vydání
zašlete nejpozději do konce září 1998 !*

Příští vydání bude částečně věnováno 60. výročí obsazení pohraničí.